อนุสรณ์

ในการพระราชทานเพลิงศพ

นายธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์

ณ. เมรุวัดประยุรวงศาวาส ธนบุรี

วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๑๓

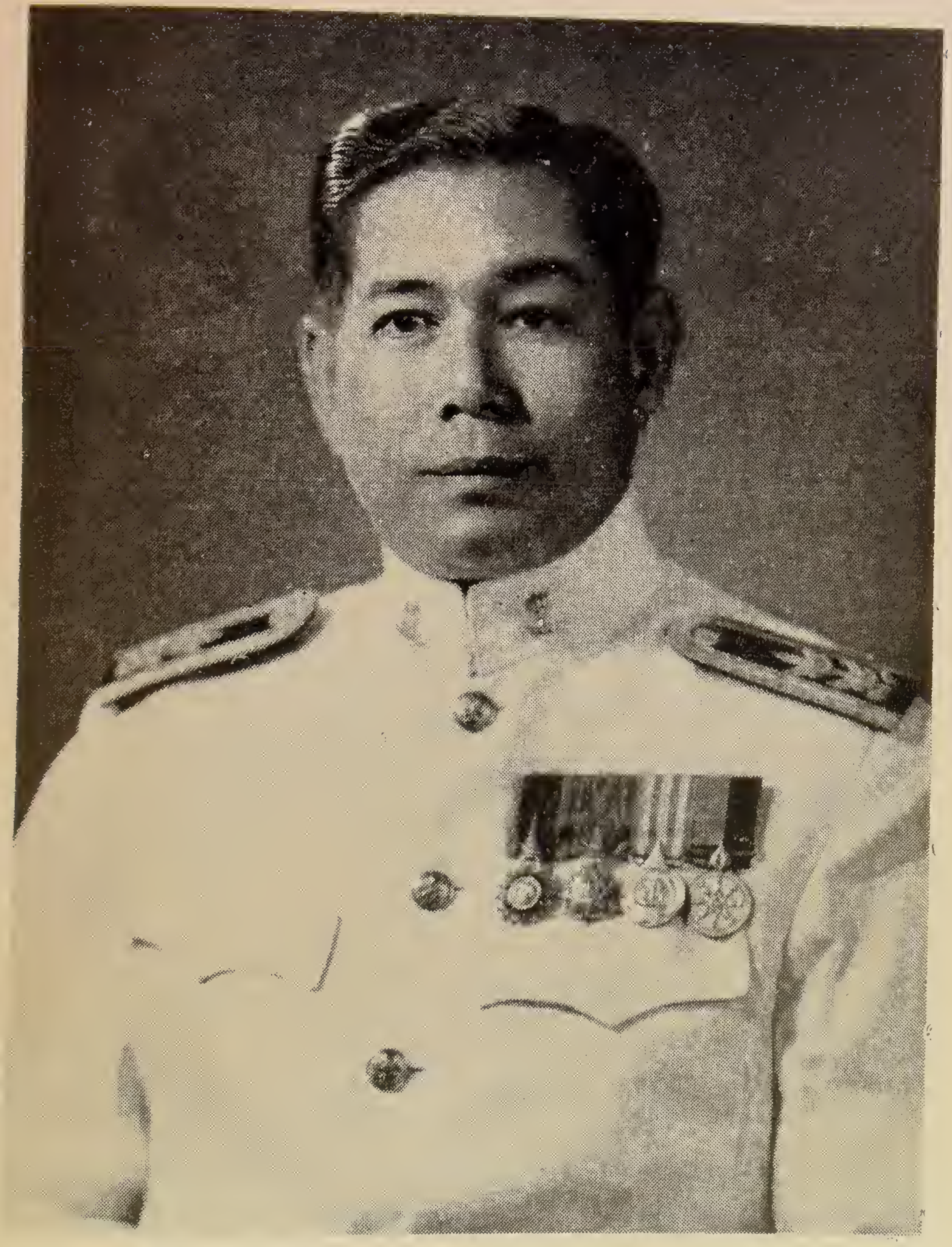
อนุสรณ์

ในการพระราชทานเพลิงศพ

นายธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์

ณ. เมรุวัดประยุรวงศาวาส ธนบุรี

วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๑๓

นายธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์

ชาตะ ๒๓ ตุลาคม ๒๔๕๙

มตะ ๑ สิงหาคม ๒๕๑๓

ประวัติ

นายธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ เป็นบุตรคนที่ ๒ ของหมื่นบำเพ็ญ-นรกิจ และนางแถม พึ่กปลาด เกิดที่ตำบลทุ่งครุ อำเภอราษฎร์บูรณะ จังหวัดธนบุรี เมื่อวันจันทร์ที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ มีพี่น้องรวมกัน ๙ คน

๑. นายบุญนาค บุญโญปถัมภ์ (ถึงแก่กรรมขณะรับราชการตำแหน่งนายอำเภอนครไทย พิษณุโลก)

๒. นายธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์

๓. นางบุญชู ช่างแก้ว

๔. นางบุญช่วย วิมุกตะลพ

๕. นายช่วง พึ่กปลาด (ถึงแก่กรรมขณะรับราชการตำแหน่งครู)

๖. นายโชติ บำเพ็ญนรกิจ

๗. นายชิน บำเพ็ญนรกิจ

๘. นายวิเชียร บำเพ็ญนรกิจ

๙. น.ส. บุญชอบ พึ่กปลาด

ในวัยเด็กมีความขยันหมั่นเพียรเฉลียวฉลาด ได้เรียนหนังสือในท้องถิ่นจนจบชั้นประถมศึกษา การคมนาคมสมัยก่อนนั้นลำบากมากโรงเรียนก็อยู่ห่างไกลบ้านต้องใช้เวลาเดินทางแต่ละครั้งเป็นชั่วโมง ถึงกระนั้นก็มิได้ท้อถอยมีความมานะพยายามเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนวัดทรงธรรม อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทร-ปราการ จบมัธยมบริบูรณ์ และมาเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนอินทรศึกษา จบ ม. ๘ ขณะที่กำลังจะเลือกเรียนต่อและเรียนบัญชีไปบ้างแล้วก็ได้ไปสมัครสอบแข่งขันรับราชการได้ในตำแหน่งเสมียนพนักงานแผนก ๓ กรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง เมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๔๘๔ จึงได้เริ่มรับราชการเรื่อยมา ความที่เป็นผู้ที่มีอุตสาหะอดทน ปรากฏว่า ทุกครั้งที่มีการโอนไปรับราชการต่างกระทรวง

ได้ไปสอบเอาตำแหน่งอัตราเงินเดือนที่สูงทุกครั้ง นายธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ สมรสกับนางสาวพรรณี แก้วสุก เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๔๙๕ ชีวิตสมรสและชีวิตครอบครัวนับได้ว่าเป็นชีวิตที่อบอุ่นมีความสุขอย่างยิ่ง การเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ตั้งอยู่กับธรรมะ ฐานอยู่บนความดี หลักอยู่ด้วยความรักความสงสาร ใช้เหตุผล มีการอภัยซึ่งกันและกัน ด้วยความเชื่อมั่นยึดถือ ความกตัญญูกตเวทีซื่อสัตย์รักความยุติธรรมภายในครอบครัวจึงมีความเป็นอยู่อย่างมีฐานที่ลงรากไว้อย่างมั่นคงและหลักอย่างดีจนกระทั่งมีบุตรธิดา ๒ คน

๑. น.ส. ภัทรพร อยู่สวัสดิ์ อายุ ๑๗ ปี กำลังศึกษาที่มหาวิทยาลัยมหิดล แผนกพยาบาลปริญญาปีที่ ๑

๒. นายกฤษณะ อยู่สวัสดิ์ อายุ ๑๖ ปี กำลังศึกษาที่โรงเรียนสุวรรณินชั้น ม.ศ. ๓

ชีวิตในการรับราชการอยู่ในกรุงเทพ ฯ ๑๕ ปี และออกไปรับราชการส่วนภูมิภาค ๑๕ ปี ได้เดินทางออกไปรับราชการต่างจังหวัดเป็นครั้งแรก คือจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในตำแหน่งเศรษฐการจังหวัดโท เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๔๙๘ ตั้งแต่ลูกสาวคนแรกอายุได้ ๑ ปี ๖ เดือน และลูกชายอายุได้ ๖ เดือน ประจำอยู่สุราษฎร์ ๕ ปีกับ ๖ เดือน จึงได้เดินทางไปรับราชการตำแหน่งเศรษฐการจังหวัดที่จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๐๓ นับว่าอยู่จังหวัดตรังถึง ๙ ปี ๖ เดือน กระทรวงพิจารณาสั่งย้ายให้มารบราชการจังหวัดชุมพร เป็นจังหวัดท้ายสุด เวลาที่อยู่จังหวัดชุมพรได้ ๘๓ วันเต็ม

นายธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ เป็นผู้รักความเป็นธรรมอย่างที่สุด ชอบความเป็นระเบียบ ปกครองผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาด้วยพรหมวิหาร เป็นกันเองกับเพื่อนอำนวยความสะดวกแก่พ่อค้าประชาชนผู้มาติดต่อ จึงเป็นที่ชอบพอรักใคร่ของข้าราชการ และพ่อค้าประชาชนโดยทั่วไป ดังจะเห็นได้จากการบำเพ็ญกุศลศพที่จังหวัดชุมพรได้มีเพื่อนข้าราชการและพ่อค้าจากจังหวัดตรัง จังหวัดระนองมา

ร่วมในงานด้วย โดยเฉพาะคณะข้าราชการอัยการจังหวัดตรังได้มาในงานบำเพ็ญกุศลเกือบครบ ทั้งนี้ เป็นเครื่องแสดงว่าประวัติชีวิตดังได้กล่าวข้างต้นเป็นความจริงมิใช่กล่าวเพียง มธุรสวาจา ก็หามิได้

ประวัติการรับราชการ

๓ มกราคม	๒๔๘๔	เสมียนพนักงาน กรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง
๑ ธันวาคม	๒๔๘๔	โอนไปรับราชการแผนกคลัง กรมประมง กระทรวงเกษตราธิการ
๑ สิงหาคม	๒๔๘๕	โอนไปรับราชการแผนกคลัง กรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม
๑ กุมภาพันธ์	๒๔๘๘	โอนไปรับราชการแผนกคลัง กระทรวงเศรษฐการ
๑๖ มีนาคม	๒๔๙๘	ย้ายไปรับราชการตำแหน่งเศรษฐการจังหวัดสุราษฎร์ธานี
๒๒ สิงหาคม	๒๕๐๓	ย้ายไปรับราชการตำแหน่งเศรษฐการจังหวัดตรัง
๑ พฤษภาคม	๒๕๑๓	ย้ายไปรับราชการตำแหน่งเศรษฐการจังหวัดชุมพร

เครื่องราชอิสสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน

๕ ธันวาคม	๒๔๙๑	เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย
๕ พฤษภาคม	๒๔๙๓	เหรียญบรมราชาภิเศก ร. ๙
๕ ธันวาคม	๒๕๐๐	เบญจมาภรณ์ช้างเผือก
๒๖ มีนาคม	๒๕๐๒	เหรียญรัตนาภรณ์ ซึ่งได้รับจากพระหัตถ์เมื่อคราวเสด็จจังหวัดสุราษฎร์ธานี
๕ ธันวาคม	๒๕๐๓	จตุรถาภรณ์มงกุฎไทย
๕ ธันวาคม	๒๕๐๙	เหรียญจักรพรรดิมาลา
๕ ธันวาคม	๒๕๑๑	จตุรถาภรณ์ช้างเผือก

ธรรมของพระโพธิสัตว์

ท่านจงเดินไปตามผู้ที่เดินไปข้างหน้าก่อนแล้ว หนึ่ง
ท่านจงอย่าได้เผาผลาญ ผ้ามือที่เปียกชุ่ม หนึ่ง
ท่านจงอย่าได้คิด ประทุษร้ายมิตรในกาลไหน ๆ หนึ่ง
ท่านจงอย่าได้ ตกไปสู่อำนาจของพวก อสตรี หนึ่ง

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ ของ คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ คราวนี้ คุณนายพรรณี อยู่สวัสดิ์ ได้แสดงความจำนงขอให้ข้าพเจ้าเขียนข้อธรรมและคำไว้อาลัย ลงในหนังสือเล่มนี้ ที่พิมพ์แจกเป็นธรรมบรรณาการแก่ญาติมิตร ผู้มาร่วมให้เกียรติในงานพระราชทานเพลิงศพ ผู้สามีที่เคารพรักที่จากไป ข้าพเจ้าไม่เคยรู้จักกันมาแต่ก่อน แต่พอจะอนุมานเอาได้ว่า คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ เป็นคนดี มีภูมิธรรมสูงเด่น ที่เห็นประจักษ์ ซึ่งพอจะนึกคิดเอาได้คือ นับแต่คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ ถึงแก่มรณกรรมไปแล้ว ทราบว่าบรรดาเจ้านายผู้บังคับบัญชา พร้อมด้วย ข้าราชการผู้ใต้บังคับบัญชา และญาติมิตร ต่างพากันมีความอาลัยเสียดายมาก ได้ให้เกียรติร่วมกันเป็นเจ้าภาพ บำเพ็ญกุศลสวดพระ-อภิธรรม ณ ที่ทำการเศรษฐการจังหวัดชุมพร ๕ คืน แล้วจึงได้เชิญศพมาบำเพ็ญกุศล ณ ศาลาที่ ๕ วัดประยุรวงศาวาส ธนบุรี จนครบ สัตตมวาร ๗ วัน ต่อจากนั้น จึงทำการบรรจุไว้ ณ สุสานวัดประยุรวงศาวาส ปรากฏมีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ผู้น้อย และมิตรสหาย มาประชุมร่วมกันให้เกียรติและเคารพศพอย่างมากมาย ใคร ๆ ก็บ่นว่า น่าเสียดาย เพราะผู้ตายเป็นคนดี มีความซื่อสัตย์สุจริต มีนิสสัยโอบอ้อมอารีย์แก่บุคคลทั่วไป หน้าที่กิจการงานทางราชการกำลัง

จะก้าวหน้า ต่างพากันเสียดายอาลัยมาก โดยเฉพาะคุณพรรณี อยู่สวัสดิ์ ภรรยา พร้อมด้วยบุตรธิดา นับตั้งแต่บรรจุศพแล้ว จนถึงวันพระราชทานเพลิงศพ เป็นเวลา ๑๐๐ วันเศษ ได้พากันมาเยี่ยมคำนับศพทุก ๆ วันไม่มีเว้น แม้ฝนจะตกน้ำจะท่วม หนทางเดินไม่สะดวก ก็ไม่ยอมหยุดพัก และได้บำเพ็ญกุศลอุทิศทุก ๗ วัน มีถวายอาหารบิณฑบาตรแด่พระสงฆ์ตลอดมา อันนี้เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ เป็นสามีที่ดีของท่านผู้เป็นภรรยา เป็นบิดาที่ดีของลูก ๆ จึงเป็นเครื่องเตือนให้ ภรรยาบุตรธิดา มีความอาลัยรัก รำลึกถึงบุพพการีคุณความดีที่ได้เคยกระทำไว้สมัยเมื่อมีชีวิตอยู่ร่วมกัน ชวนให้เกิดความกตัญญูกตเวทีอย่างแรงกล้า และหาได้ยาก เพื่อให้สมกับหน้าที่ของผู้เป็นบุพพการี และกตัญญูกตเวทีที่จะพึงมีต่อกัน จึงขอนำธรรมะ ของพระวิฑูรบัณฑิต บรมโพธิสัตว์ ที่แสดงสาธุนรธรรม แก่ปุณณกยักษ์ผู้มีนิสสัยดุร้าย ได้ฟังแล้วเกิดความเลื่อมใส มาเขียนไว้ในหนังสือเล่มนี้ด้วย เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ดังต่อไปนี้ว่า ท่านจงเดินไปตามทาง ที่ผู้เดินไปข้างหน้าก่อนแล้ว ข้อนี้มีความหมายว่า จงเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที ต่อบุพพการี ซึ่งท่านเปรียบไว้ว่า บุพพการี คือผู้ที่ได้ทำคุณงามความดีที่เป็นประโยชน์ไว้แล้ว ส่วนผู้กตัญญูกตเวที คือผู้ได้รับผลประโยชน์ดีนั้นแล้ว รู้สึกสำนึกถึงอุปการคุณ ของท่านบุพพการีนั้น เปรียบเหมือนคนผู้ที่เดินติดตามไปข้างหลัง ฉะนั้น

ข้อที่ว่า ท่านจงอย่าเผาผลาญฝ่ามือที่เปียกชุ่ม ข้อนี้หมายความว่า จงอย่าประทุษร้าย ทำอันตรายล้างผลาญบุพพการี ผู้มีบุญคุณต่อตน หรือบุพพการีมีอุปัชฌาย์ ครูบาอาจารย์ เป็นต้น ตลอดถึงผู้หลักผู้ใหญ่ ที่เป็นเจ้านาย ผู้บังคับบัญชา ผู้ปกครอง ที่เคยอุปถัมภ์ชุบเลี้ยงตนมา หรือแม้ผู้ที่เคยให้ที่อยู่ ที่พัก

อาศัย ได้เคยให้ข้าวน้ำ โภชนาหาร ได้บริโภคดื่มกินมาแล้ว เพราะบุคคลเหล่านี้ เปรียบเหมือนฝ่ามือที่เปียกชุ่ม ผู้ใดคิดประทุษร้ายทำอันตรายล้างผลาญผู้มีบุญคุณแก่ตน ชื่อว่า เป็นคนทรพี ย่อมต้องประสบความเสื่อมวิบัติ ฉิบหาย เกิดมีภัยอันตรายต่าง ๆ ในปัจจุบันทันตาเห็น

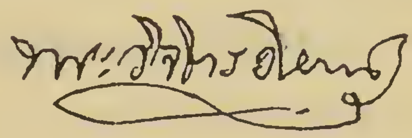
ข้อที่ว่า ท่านจงอย่าได้คิดประทุษร้ายมิตร ในกาลไหน ๆ ข้อนี้ท่านสอนให้เป็นผู้มีไมตรี หวังดีต่อกันผู้เป็นสหายเพื่อนร่วมกิจการงาน มีความสนิทชิดชอบกัน แม้บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย สามีภรรยา บุตรธิดา ผู้อยู่ร่วมครอบครัวเดียวกัน ตลอดถึง อุปัชฌาย์ ครูบาอาจารย์ และศิษยานุศิษย์ เป็นต้น ที่จงรักภักดี มีบุญคุณต่อตน มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่มีความผิดต่อตน จึงไม่ควรคิดคดทรยศล้างผลาญ ไม่ควรทำอันตราย ความเสื่อมเสียหายใด ๆ ต่อมิตรสหายที่ดี ผู้ใดประทุษร้ายต่อมิตรที่ดี ย่อมจะได้ถึงซึ่งความเสื่อมวิบัติ เกิดมีอันตรายถึงความฉิบหายนานาประการ ในปัจจุบันทันตาเห็น เช่นอาพาธอย่างร้ายแรงเป็นต้น

ข้อที่ว่า ท่านจงอย่าได้ตกไปสู่อำนาจ ของพวกอสตรี ข้อนี้มีความหมายว่า หญิงที่ไม่ดี ถือเป็นผู้ไม่มีศีลาจารวัตร ไม่มีจรรยามารยาทที่ดีงาม และเป็นผู้ไม่มีคุณธรรมความดี เช่น ไม่มีกตัญญูกตเวที เป็นต้น อันเป็นภูมิธรรมของสัตบุรุษ คือคนดี ได้แก่สตรีที่สามีได้ยกย่องให้เกียรติยศเป็นภรรยา และได้เลี้ยงดูเป็นอย่างดีมาแล้ว โดยได้มอบทรัพย์สมบัติอย่างมหาศาล เปรียบปานกับพื้นแผ่นดินเต็มโลก แม้เช่นนั้น เมื่อมีโอกาสก็ยังบังอาจล่วงเกินสามี ดูหมิ่น เหยียดหยาม ทำลายเกียรติยศของสามี และญาติผู้ใหญ่ของสามี ไม่มีความจงรักภักดีและซื่อสัตย์สุจริตต่อสามี เรียกว่า อสตรี ในข้อนี้ซึ่งตรงกันข้ามจาก สุภาพสตรี

ผู้หญิงที่ดี ผู้มีศีลาจารวัตร มีจรรยามารยาทดีงาม มีคุณสมบัติแห่งกุลสตรีพร้อมทุกประการ และมีความกตัญญูกตเวที เป็นต้น

คุณนายพรรณี อยู่สวัสดิ์ นับว่าเป็นสุภาพสตรี ผู้หนึ่ง ที่ได้ปฏิบัติหน้าที่ภรรยาที่ดี ของท่านผู้เป็นสามีที่ล่วงลับจากไปแล้ว และบุตรธิดาก็ได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ ได้ร่วมกันกับมารดาแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวที ต่อผู้มีพระคุณ จึงเป็นที่น่ายกย่องสรรเสริญ และอนุโมทนา

ขออำนาจกุศลคุณธรรมความดี ที่คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ ได้ประกอบกรรมทำความดีไว้ในโลกนี้ ขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ พร้อมกับกุศลบุญราศี ที่คุณนายพรรณี อยู่สวัสดิ์ พร้อมด้วยบุตรธิดา และญาติมิตร บำเพ็ญกุศลอุทิศให้ จงเป็นพลวะปัจจัย ให้บรรลุถึงดวงวิญญาณของคุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ ผู้ล่วงลับไปแล้ว ได้รับความสุขอันยิ่ง ในปรภพโน้น เทอญ.

(พระวิจิตรวิหารคุณ)

วัดประยุรวงศาวาส ธนบุรี

คำไว้อาลัย

ของ

ดร. ประยูร กาญจนดุล

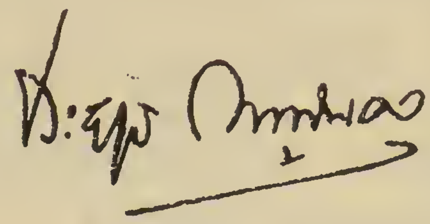
ปลัดกระทรวงเศรษฐการ

ข้าพเจ้าได้ทราบข่าวมรณกรรมของคุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ จากโทรเลขของคุณพรรณี **อยู่สวัสดิ์** ด้วยความตกตะลึง เพราะคาดไม่ถึงว่า คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ จะถึงแก่กรรมในเวลาอันรวดเร็วเช่นนี้ ข้าพเจ้าได้พบกับคุณธรรมศักดิ์ ฯ ในคราวที่มีการอบรมสัมมนาข้าราชการชั้นโทของกระทรวงเศรษฐการเมื่อไม่นานมานี้ คุณธรรมศักดิ์ ฯ ก็เข้าร่วมสัมมนาโดยไม่มีอาการแสดงว่ามีความเจ็บป่วยอย่างไร ไม่นึกเลยว่าจะเป็นการพบกับคุณธรรมศักดิ์ ฯ ครั้งสุดท้าย

ข้าพเจ้าได้รู้จักคุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ มาเป็นเวลานาน นับตั้งแต่คุณธรรมศักดิ์ ฯ รับราชการอยู่ที่กองคลัง สำนักงานปลัดกระทรวง และเมื่อคุณธรรมศักดิ์ ฯ ได้ย้ายไปเป็นเศรษฐการจังหวัดที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีและที่จังหวัดตรัง ข้าพเจ้าก็ได้พบกับคุณธรรมศักดิ์ ฯ และครอบครัวหลายครั้ง ในระหว่างที่ข้าพเจ้าไปราชการต่างจังหวัด และได้สังเกตเห็นว่าคุณธรรมศักดิ์ ฯ เป็นผู้ที่มีความสามารถในตำแหน่งหน้าที่ราชการเป็นอย่างดี เป็นที่นับถือของบรรดาข้าราชการและพ่อค้าประชาชนในจังหวัดต่าง ๆ ที่คุณธรรมศักดิ์ ฯ ดำรงตำแหน่งเศรษฐการจังหวัดอยู่ ทั้งนี้ เพราะคุณธรรมศักดิ์ ฯ เป็นผู้ที่มีอัธยาศัยอ่อนโยนและมีความประพฤติเรียบร้อย ตั้งใจปฏิบัติราชการด้วยความขยันหมั่นเพียร คุณธรรมศักดิ์ ฯ ได้ย้ายมาดำรงตำแหน่งเศรษฐการจังหวัดชุมพร ซึ่งเป็นตำแหน่งสุดท้ายได้เพียง ๒ เดือนเท่านั้นก็ถึงแก่กรรม ข้าพเจ้าจึงมีความเสียใจและอาลัย

เป็นอันมาก เพราะกระทรวงเศรษฐการได้สูญเสียเศรษฐการจังหวัดที่สามารถไปผู้หนึ่ง ซึ่งถ้าคุณธรรมศักดิ์ ฯ ยังมีชีวิตอยู่ต่อไปก็อาจมีทางก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ราชการขึ้นไปอีก

ด้วยอำนาจกุศลบุญราศีที่คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ ได้บำเพ็ญในระหว่างที่มีชีวิตอยู่ และที่ญาติมิตรได้ทำบุญอุทิศให้ จงเป็นผลดลสนองให้ดวงวิญญาณของคุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ จงประสบแต่ความสุขและสันติในสัมปรายภพชั่วนิรันดร.

กระทรวงเศรษฐการ

๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๓

คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์

เมื่อข้าพเจ้าเข้ามารับหน้าที่ในกระทรวงเศรษฐการก็ได้ตั้งใจไว้ว่าจะทำความรู้จักมักคุ้นกับข้าราชการกระทรวงเศรษฐการทุกคน โดยเหตุที่ข้าราชการกระทรวงนี้มีอยู่ทั้งนอกประเทศและในประเทศ มีทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ข้าพเจ้าจึงต้องใช้เวลานานพอสมควรที่จะทำความคุ้นเคยและไปเยี่ยมเยียน ณ สำนักงานเกือบทั่วทุกแห่งด้วยตนเอง เฉพาะอย่างยิ่งสำนักงานเศรษฐการจังหวัด เหตุผลส่วนตัวของข้าพเจ้ามีอยู่ว่า ความเคลื่อนไหวในด้านการตลาด เศรษฐกิจการค้า ตลอดจนผลิตผลในท้องถิ่น ย่อมจะทราบได้จากรายงานของเศรษฐการในส่วนภูมิภาค ถ้าข้าพเจ้าสามารถเข้าถึงตัวเศรษฐการจังหวัด ซึ่งเป็นผู้แทนของกระทรวงเศรษฐการในท้องถิ่นต่าง ๆ รวมทั้งผู้ตรวจการเศรษฐการ ซึ่งในครั้งกระนั้นอยู่ตามภาคต่าง ๆ ของประเทศด้วยแล้ว ข้าพเจ้าก็มีโอกาสได้ทราบข้อเท็จจริง ความเป็นอยู่ตลอดจนทุกข์สุขของข้าราชการในสังกัดกระทรวงนี้ได้ทั่วถึง ข้าพเจ้าได้กระทำเช่นเดียวกันกับที่ปรึกษาการพาณิชย์ ผู้ช่วยทูตพาณิชย์และข้าหลวงพาณิชย์ในต่างประเทศด้วย

ข้าพเจ้าได้รู้จักกับคุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ ตั้งแต่เป็นเศรษฐการจังหวัดตรัง โดยคุณธรรมศักดิ์มาพบและสนทนากับข้าพเจ้าที่กระทรวง และต่อมาข้าพเจ้าก็ได้ไปเยี่ยมสำนักงานเศรษฐการจังหวัดตรังอีก ๒ ครั้ง ได้รู้จักกับเจ้าหน้าที่ในสำนักงานนี้ทุกคน ตลอดจนคุณพรรณี อยู่สวัสดิ์ ด้วย หลังจากนั้นเมื่อข้าพเจ้าไปทางภาคใต้โดยราชการหรือโดยส่วนตัวก็ตาม มักจะได้พบปะกับ

คุณธรรมศักดิ์และคุณพรรณีเสมอ ความรู้จักคุ้นเคยกันจนถึงครอบครัวเช่นนี้ ทำให้ข้าพเจ้าได้เห็นและรู้ถึงเรื่องคุณธรรมศักดิ์มากขึ้น ในสายตาของข้าพเจ้า คุณธรรมศักดิ์เป็นคนดี มีความรู้และความสามารถในระดับดี ทั้งคุณธรรมศักดิ์ยังสนใจไต่ถามปัญหาหรือการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปรับปรุงการงานของคุณธรรมศักดิ์ให้ดีขึ้น ทันสมัย และทันเหตุการณ์อยู่เสมอ

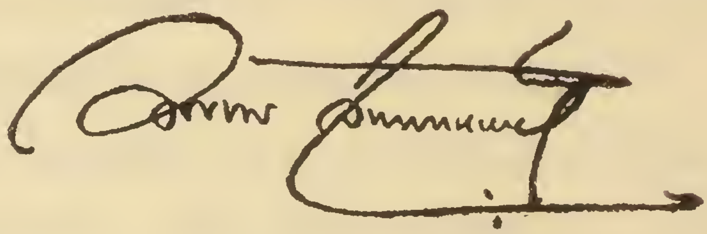
ข้าพเจ้าเกือบไม่เชื่อข่าวที่ได้รับทางโทรศัพท์จากเพื่อนในกระทรวงเศรษฐการว่า คุณธรรมศักดิ์ได้ย้ายจากจังหวัดตรังมาอยู่จังหวัดชุมพร และได้ถึงแก่กรรมด้วยโรคหัวใจ ข้าพเจ้ารีบส่งโทรเลขแสดงความเสียใจไปยังคุณพรรณี และได้ร่วมในพิธีศพของคุณธรรมศักดิ์ ด้วยความเสียใจและอาลัยรักเป็นอย่างยิ่ง

ชีวิตคนเราเป็นของไม่เที่ยง ความตายต้องมาถึงเราทุกคนในวันหนึ่งข้างหน้า ไม่ช้าก็เร็ว โดยเหตุนี้ พระธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงสั่งสอนให้คนเราประกอบแต่ความดีอย่าทำชั่ว อย่าเบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น สำหรับผู้ใหญ่ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาคนทั้งหลาย ก็ควรตั้งอยู่ในพรหมวิหารสี่ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ข้อสำคัญนั้นคือ อย่าลืมตัว อย่าหลงละเมอว่าเราเป็นเทวดาไปแล้ว คำพระท่านว่า ทำบุญคือประกอบคุณงามความดีนั้น ผลบุญจะตอบสนอง ตรงกันข้ามถ้าเราทำบาป ผลบาปก็คงจะตามมาเช่นเดียวกัน ฉะนั้น จงทำดี จงทำดี และ จงทำดี

ขณะที่เขียนคำรำลึกถึงคุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ นี้ เสียงเพลงทางวิทยุข้างบ้านดังมาว่า

ยมพบาลเจ้าขา	*พึงฉันมาสักดหน่อยซี*
เดี๋ยวนี้ทำไม คนดี ๆ	*ต้องไปเมืองผีกันโดยง่ายดาย*
ยมพบาลเจ้าขา	*คนชั่วช้าทำไมไม่ตาย*
ชั่วช้าน่าชัง	*เห็นยังลอยชาย*
ส่วนคนดีหลบหาย	*ล้มตายไปทีละคน ......*

คุณธรรมศักดิ์เป็นคนดีในสายตาของข้าพเจ้า และคิดว่าผู้ที่คุ้นเคยใกล้ชิดคุณธรรมศักดิ์ คงจะเห็นอย่างเดียวกับข้าพเจ้า ในโอกาสที่เรามาไว้อาลัยและประกอบพิธีฌาปนกิจร่างของคุณธรรมศักดิ์นี้ ขอจงให้ร่วมกันตั้งจิตอธิษฐานให้ดวงวิญญาณของคุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ จงประสบสุขคติในสัมปรายภพนั้น เทอญ

ตั้งศพบำเพ็ญกุศล ณ ที่ทำการเศรษฐการจังหวัดชุมพร
ภรรยาและลูกทั้งสองถ่ายภาพหน้าศพ

คำไว้อาลัย

ของ

นายสมจิตต์ จรณี

ผู้ตรวจราชการกระทรวงเศรษฐการ

คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ เป็นคนดีคนหนึ่ง รู้จักกันมาประมาณ ๒๐ ปี ไม่เคยได้ยินคนติ มีแต่ชม เป็นคนเรียบร้อย แต่งกายสะอาด และทันสมัย ทั้งเป็นผู้ที่มีความพยายามบากบั่นในการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเชื่อมั่นในตัวเอง และรอบคอบ เป็นที่รักและนับถือของเพื่อน และผู้ใกล้ชิด

ข้าพเจ้าสลดใจมากที่คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ ต้องจากไปในเวลายังไม่สมควร ขออำนาจบุญกุศล จงช่วยให้คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ จงสู่สุคติภพ.

(นายสมจิตต์ จรณี)

ผู้ตรวจราชการกระทรวงเศรษฐการ

คำไว้อาลัย

แด่

คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์

ข้าพเจ้าต้องขอขอบคุณ คุณพรรณี อยู่สวัสดิ์ เจ้าภาพเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้ให้เกียรติขอร้องให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยแด่ คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ สามี ในโอกาสที่จะพระราชทานเพลิงศพในวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๑๓ ในฐานะที่ข้าพเจ้าเคยเป็นผู้บังคับบัญชาในส่วนภูมิภาคของคุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ มาครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้ายินดีและเต็มใจที่จะรีบตอบสนอง เพราะเป็นโอกาสครั้งสุดท้ายที่ข้าพเจ้าจะได้ตอบแทนคุณความดีของผู้วายชนม์ ซึ่งต่อไปก็จะเหลือเพียงชื่อและความดีเป็นอนุสรณ์แก่บุตรหลานต่อไป

คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ ได้ร่วมกับราชการกับข้าพเจ้าที่จังหวัดตรังในตำแหน่งเศรษฐการจังหวัดตรังแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๙ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๓ เป็นเวลา ๔ ปีเศษ ได้ร่วมงานกันโดยใกล้ชิดและมีความสนิทสนมกันดีตลอดทั้งทางครอบครัว ข้าพเจ้าได้ตระหนักดีว่า คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับงานในหน้าที่ สามารถปฏิบัติงานตามนโยบายของกระทรวง และตามแนวทางของจังหวัดได้อย่างดียิ่ง เป็นที่รักใคร่นับถือของผู้ร่วมงานทุกฝ่าย ไม่เคยกล่าวถ้อยคำให้ผู้ใดเจ็บช้ำ และยึดมั่นในศีลธรรมอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ในด้านพ่อค้าประชาชนก็เป็นที่นับถือชอบพอโดยทั่วไป แม้การปฏิบัติงานในหน้าที่บางครั้งอาจ

ต้องกระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ของบุคคลบางคน ก็สามารถทำความเข้าใจให้ผู้นั้นเข้าใจถึงความจำเป็นและยอมให้ความร่วมมือด้วยดีได้ ในด้านครอบครัว คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ ก็เป็นสามีที่ดีของภริยา และเป็นบิดาที่ดีของลูก ๆ การจากไปจึงยังความเสียดายและเศร้าสลดแก่ผู้ที่ได้ทราบเป็นอย่างมาก

ข้าพเจ้าได้ทราบว่า คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ มีโรคหัวใจประจำตัวอยู่ แต่ก็เห็นระมัดระวังในด้านการรักษาตัวเป็นอย่างดี ไม่คิดว่าอาการของโรคจะกำเริบเร็วเช่นนี้ คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ ได้รับคำสั่งย้ายไปดำรงตำแหน่งเศรษฐการจังหวัดชุมพรก่อนที่ข้าพเจ้าจะทราบข่าวการย้าย แต่ในที่สุดข้าพเจ้าก็เดินทางมาจังหวัดนครราชสีมาก่อนที่ คุณธรรมศักดิ์ จะเดินทางไปจังหวัดชุมพร ยังหวังว่าเมื่อต่างคนยังรับราชการอยู่สักวันหนึ่งคงได้ไปพบร่วมงานกันอีก เมื่อได้ทราบข่าวมรณะกรรมของคุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ ข้าพเจ้าแทบไม่เชื่อ เพราะไม่นึกว่าจะรวดเร็วถึงปานนั้น นับว่ากระทรวงเศรษฐการต้องเสียข้าราชการที่ดีไปคนหนึ่ง

ในโอกาสสุดท้ายที่จะพระราชทานเพลิงศพคุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ในวันนี้ ข้าพเจ้าขอน้อมจิตอธิษฐานขอกุศลผลบุญที่คุณธรรมศักดิ์ ได้สร้างไว้ในชาตินี้ จงดลบรรดาลให้ดวงวิญญาณของคุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ จงเป็นสุขอยู่ในสัมปรายภพตลอดไป.

(ร.ต.ท. ระดม มหาศรานนท์)

ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา

คำนึงถึงเพื่อน

ธรรมศักดิ์ กับผมสนิทสนมกันมาเป็นเวลานานมาก เมื่อยังหนุ่มเราเตร็ดเตร่อยู่ด้วยกัน ความคุ้นเคยระหว่างเราทั้งสองแน่นแฟ้นและใกล้ชิดกันทั้งครอบครัว ธรรมศักดิ์ออกไปรับราชการต่างจังหวัดครั้งแรกที่จังหวัดสุราษฎรธานี ในตำแหน่งเศรษฐการจังหวัดโท เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๘ ผมได้ไปส่งธรรมศักดิ์ ที่จังหวัดสุราษฎรธานี และพักค้างอยู่ด้วย ๒—๓ วัน ต่อมาธรรมศักดิ์ ได้ย้ายไปเป็นเศรษฐการจังหวัดตรัง เมื่อปี ๒๕๐๓ ผมได้ย้ายไปรับราชการในตำแหน่งผู้ตรวจการเศรษฐการ (สงขลา) เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ธรรมศักดิ์ได้ร่วมการทำงานกับผมจนผมย้ายไปเป็นผู้ตรวจการเศรษฐการ (ลำปาง) เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๑

ธรรมศักดิ์อยู่ที่ใดสังเกตเห็นว่าเป็นผู้มีนิสัยสุภาพ อ่อนโยนเป็นกันเองกับบุคคลทุกๆฝ่าย เป็นที่ชอบพอรักใคร่ของข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน เป็นอย่างดี ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชานับถือยกย่อง เมื่อผมอยู่ที่จังหวัดลำปาง เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๑๓ เวลาเช้า ผมได้รับโทรศัพท์ทางไกลจากชุมพร คุณพรรณี โทรศัพท์ส่งข่าวธรรมศักดิ์ถึงแก่กรรมด้วยเสียงสะอื้นให้ผมงงจังงังไปหมด ใจคอห่อเหี่ยวสลดใจน้ำตาไหลโดยไม่อาจกลั้นไว้ได้ และได้บอกกับคุณพรรณีว่าจะเดินทางไปชุมพรทันที ผมถึงจังหวัดชุมพรวันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๑๓ และได้ร่วมบำเพ็ญกุศลศพธรรมศักดิ์ที่สำนักงานเศรษฐการจังหวัดชุมพร มาตั้งบำเพ็ญกุศลต่อที่วัดประยุรวงศ์สาวาสต่ออีก ๓ วัน

ผมไปส่งธรรมศักดิ์ ที่สุราษฎร์ธานีเมื่อปี ๒๔๙๘ แต่ผมกลับมาได้รับศพเพื่อนกลับจากชุมพรในปี ๒๕๑๓ เศร้าใจและขอมีส่วนในความทุกข์ที่ธรรมศักดิ์จากไปไม่มีวันกลับต่อ คุณพรรณี และลูกทั้งสอง ตลอดจนญาติ ๆ

ขออำนาจกุศลบุญราศี จงดลบรรดาลให้วิญญาณของเพื่อน ยิ่งด้วยชาติด้วยภพ จงประสบแต่สุขคติภพเทอญ

นายเติมชัย ประทุมเวียง
ผู้ตรวจการเศรษฐการ (ลำปาง)
พฤศจิกายน ๒๕๑๓

คำไว้อาลัย

คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ กับผมได้เป็นเพื่อนร่วมทำงานกันมาอย่างใกล้ชิดตั้งแต่สมัยที่คุณธรรมศักดิ์ได้โอนจากกระทรวงอุตสาหกรรมมารับราชการที่กองคลัง กระทรวงเศรษฐการ เมื่อประมาณ ๒๐ กว่าปีก่อน แม้ในระยะ ๑๐ ปีต่อมา คุณธรรมศักดิ์ จะได้ย้ายไปรับตำแหน่งเศรษฐการจังหวัดต่าง ๆ ก็ยังติดต่อกันทั้งในด้านการงานและส่วนตัวเสมอมา ในด้านการงานคุณธรรมศักดิ์เป็นผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่มาด้วยดี ในทางส่วนตัวเรานับถือกันอย่างเพื่อนสนิท เมื่อได้รับข่าวการถึงแก่กรรมอย่างกระทันหันผมแทบไม่เชื่อ เพราะก่อนหน้านี้ไม่นาน คุณธรรมศักดิ์ยังได้มาราชการที่กระทรวงและได้พบกัน ไม่เห็นวี่แววว่าจะเจ็บป่วยอย่างใด

แม้ว่าการตายจะเป็นของธรรมดาของทุกรูปทุกนาม แต่เมื่อเพื่อนรักจากไปเช่นนี้ก็อดที่จะยังเศร้าโศกอาลัยอาวรณ์มิได้ ในที่สุดนี้ผมขอตั้งจิตอธิษฐานด้วยบุญกุศลใดของคุณธรรมศักดิ์ก็ดี ด้วยบุญกุศลที่ผมได้ทำมาก็ดี จงดลบันดาลให้คุณธรรมศักดิ์ประสบแต่ความสุขในสัมปรายภพด้วยเทอญ.

บุรี ธีราทรง

กองคลัง กระทรวงเศรษฐการ

คำไว้อาลัย

ของ

นายนัด ธรรมดี ผู้ตรวจการเศรษฐการ (สงขลา)

คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ เศรษฐการจังหวัดชุมพร เป็นบุคคลที่มีความเสมอต้นเสมอปลาย เป็นที่ชอบพอรักใคร่ของเพื่อนข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน เนื่องจากมีอัธยาศัยสุภาพเรียบร้อย เป็นสุภาพบุรุษแต่งตัวปราณีต ข้าพเจ้าเคยสนิทสนม กับคุณธรรมศักดิ์ ตั้งแต่ยังรับราชการอยู่ที่กองคลัง ต่อมาเมื่อคุณธรรมศักดิ์ เป็นเศรษฐการจังหวัดตรัง และเศรษฐการจังหวัดชุมพร ก็ยิ่งใกล้ชิดยิ่งขึ้น รู้สึกว่าเป็นผู้ที่มีนิสัยไม่ชอบเอารัดเอาเปรียบเพื่อนฝูง ยอมเสียสละ และเป็นกันเองกับมิตรสหายทุกคน

ข้าพเจ้าสลดใจที่ได้ทราบข่าวการมรณกรรมของคุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ ในเวลาอันรวดเร็ว เพราะได้พบกันเมื่อข้าพเจ้าไปราชการที่จังหวัดชุมพรก่อนถึงแก่กรรมเล็กน้อย ไม่มีพฤติการณ์ส่อเลยว่าจะจากกันไปในเวลาอันสั้นเช่นนี้ ข้าพเจ้าขอแสดงความเสียใจต่อคุณพรรณี และลูก ๆ ทั้งสองในการจากไปอย่างไม่มีวันกลับของคุณธรรมศักดิ์ในครั้งนี้

ขออำนาจกุศลผลบุญได้โปรดดลบันดาล ให้วิญญาณของคุณธรรมศักดิ์สถิตอยู่ในสุขคติภพ เทอญ.

จากเพื่อน

คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ เป็นเพื่อนที่มีอัธยาศัยไมตรีดียิ่ง

คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ เป็นสุภาพบุรุษโดยแท้ เป็นตัวอย่างที่ดี

ข้าพเจ้ามีความ รัก นับถือ เหมือนเดิม

ถึงแม้ คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ จะจากพวกเราไปสู่สุขคติแล้วก็ตาม

ปรีชา โกไศยกานนท์

๒ ธันวาคม ๒๕๑๓

แด่พี่ธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์

ใครจะไปคิดว่า การย้ายของพี่ธรรมศักดิ์ จากตรังไปชุมพรเมื่อต้นปีนี้เป็นการไปลับ เพียงแต่ทราบข่าวว่าพี่ธรรมศักดิ์ จะย้ายไปชุมพร ผมก็รู้สึกเสียดายอย่างยิ่งแล้ว เพราะพี่ธรรมศักดิ์เป็นบุคคลที่คุ้นเคยสนิทสนมกับผมมานาน ผมมีความรักนับถือเสมือนพี่ชายคนหนึ่ง ข่าวการจากไปอย่างไม่กลับของพี่ธรรมศักดิ์ ได้นำความเศร้าสลดและอาลัยมาสู่ผมและครอบครัวเป็นอย่างยิ่ง

ผมเริ่มรู้จักกับพี่ธรรมศักดิ์ครั้งแรกที่ จ.ว. สุราษฎร์ธานี ขณะที่ผมย้ายไปรับราชการที่นั่น ซึ่งในขณะนั้นพี่ธรรมศักดิ์เป็นเศรษฐการ จ.ว. อยู่ก่อนแล้ว ระหว่างที่อยู่สุราษฎร์ธานี ผมกับพี่ธรรมศักดิ์ก็เคยติดต่อประสานงานกันเสมอ ต่อมาพี่ธรรมศักดิ์ได้ย้ายมาปฏิบัติราชการที่ จ.ว. ตรัง ทำให้พี่ธรรมศักดิ์กับผมต้องจากกันชั่วระยะหนึ่ง และเมื่อผมย้ายมาปฏิบัติราชการที่ จ.ว. ตรังก็ได้พบกับพี่ธรรมศักดิ์อีก จนกระทั่งพี่ธรรมศักดิ์ย้ายไปชุมพร ช่วงเวลาที่ผมได้รู้จักกับพี่ธรรมศักดิ์ ผมเห็นว่าพี่ธรรมศักดิ์เป็นสุภาพบุรุษที่น่ารักน่านับถือ เป็นผู้ที่มีอัธยาศัยดี มีความสุภาพอ่อนโยน เข้ากับคนได้ทุกชั้น และติดต่อประสานงานกับหน่วยราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดียิ่ง ดังนั้น การจากไปของพี่ธรรมศักดิ์ จึงมิใช่เป็นการสูญเสียร่มโพธิ์ร่มไทรของครอบครัวพี่ธรรมศักดิ์เองเท่านั้น แต่เป็นการสูญเสียผู้ที่เคารพนับถือเสมือนญาติสนิทของผมด้วย

ขอให้คุณงามความดีที่พี่ธรรมศักดิ์เคยบำเพ็ญไว้ในชีวิต จงเป็นพลวะปัจจัยส่งเสริมให้พี่ธรรมศักดิ์ ไปสู่สุขคติในสัมปรายภพเทอญ.

พ.ต.อ. อภินันท์ ณ นคร

ผู้กำกับการตำรวจภูธร จังหวัดตรัง

แด่ คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์

คุณพรรณี อยู่สวัสดิ์ ได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนอะไรบ้างในหนังสือเล่มนี้ กับคนอื่น ข้าพเจ้าอาจเขียนได้มาก แต่กับคุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ ข้าพเจ้าไม่อาจจะเขียนอะไรได้มากเพราะ

ครอบครัวของเราทั้งรัก มีความสัมพันธ์ รักกันยิ่งกว่าญาติ

เราผู้ใหญ่ ต่อผู้ใหญ่ ลูกต่อลูก เหมือนเป็นครอบครัวเดียวกัน

เมื่อครั้งคุณธรรมศักดิ์ ต้องจากไปอยู่ชุมพรโดยหน้าที่ราชการ เราต่างอาลัยอาวรณ์เหลือที่จะกล่าว รู้สึกว่าเราขาดอะไรไปอย่างหนึ่งมากพอแล้ว

และก็ลองคิดดู คุณธรรมศักดิ์ ได้จากไปสู่สุขคติแล้ว ข้าพเจ้าจะมีกำลังใจที่ไหนมาเขียน

คนอื่นอาจไม่รู้ แต่ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่า วิญญาณของคุณธรรมศักดิ์ รู้ซึ้งถึงจิตใจของครอบครัวเรา

เท่าที่ได้คบหารักใคร่กัน คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ ได้ประกอบแต่กรรมดี

กรรมดีที่คุณธรรมศักดิ์ ได้สร้างไว้เมื่อยังมีชีวิต จะส่งให้ดวงวิญญาณของคุณธรรมศักดิ์สู่สุขคติ

นายแพทย์ ดำรง – จารุณี บุญเจริญ

นำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศลต่อ ณ วัดประยุรวงศาวาส ธนบุรี
น้อง ๆ ถ่ายภาพหน้าศพ

อาลัยเพื่อน

คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ เป็นเพื่อนรักของข้าพเจ้าเมื่อครั้งเรียนอยู่โรงเรียนมัธยมวัดทรงธรรม เราเป็นเพื่อนที่รักใคร่กันมากที่สุดไปที่ไหนต้องไปด้วยกันเสมอ บางครั้งคุณธรรมศักดิ์จะมาพักนอนที่บ้านของข้าพเจ้า เพราะบ้านของเพื่อนไปมาไม่สะดวก บิดาของข้าพเจ้ารักใคร่เอ็นดูคุณธรรมศักดิ์เสมือนเป็นบุตรคนหนึ่ง

เมื่อจบการศึกษาที่ ร.ร. แล้วเราก็ได้มาเรียนต่อ แม้ว่าเราจะไม่เรียนร่วม ร.ร. เดียวกัน แต่เราก็อยู่บ้านเดียวกัน เงินทองก็แบ่งปันกันใช้ไม่เคยเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกันมีอุปสรรคหรือปัญหาอะไร ก็ปรึกษาหารือช่วยกันแก้ไข นอกจากเราทั้งสองคนแล้วบางครั้งก็มีพี่บุญนาค บุญโญปถัม ซึ่งเป็นพี่ชายของคุณธรรมศักดิ์มาอยู่ร่วมด้วยเป็นครั้งคราว และเป็นผู้คอยตักเตือนแนะนำช่วยสอนวิชาที่เรียนไม่ทันเพื่อน แต่เป็นที่น่าเสียดายที่พี่บุญนาคได้ด่วนเสียชีวิตไปเสียแล้วหลังจากได้ดำรงตำแหน่งนายอำเภอที่อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลกได้ไม่นาน

คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ นอกจากเราจะเป็นเพื่อนรักกันมากแล้ว เรายังเกี่ยวดองเป็นเครือญาติกัน เราเกิดปีและเดือนเดียวกัน แต่ต่างวันกัน ดังนั้นดวงชะตาของเราจึงคล้ายคลึงกัน เมื่อเราต่างประกอบอาชีพด้วยกันแล้วจึงมักจะเปลี่ยนโยกย้ายอยู่เสมอ หลังจากคุณธรรมศักดิ์ได้ย้ายไปรับราชการต่างจังหวัดเราก็ยังคงติดต่อกันเสมอมา เมื่อคุณธรรมศักดิ์ มารับราชการที่กรุงเทพ ฯ ก็ได้แวะมาเยี่ยมข้าพเจ้าเกือบทุกครั้งเราร่วมรับประทานอาหารด้วยกันเมื่อครั้งสุดท้ายเมื่อเดือน

มิถุนายน ๒๕๑๓ นี้ คุณธรรมศักดิ์ ได้ไปพบและบอกว่าได้ย้ายไปประจำที่จังหวัดชุมพรแล้ว หลังจากนั้นไม่กี่วันก็ได้รับการ์ดกำหนดเคลื่อนศพเพื่อนเข้ากรุงเทพ ฯ ทำให้ข้าพเจ้าตกใจนึกไม่ถึงว่าเพื่อนรักจะจากไปโดยรวดเร็วเช่นนี้นำความเศร้าสลดใจให้ข้าพเจ้าอย่างยิ่ง เพราะคุณธรรมศักดิ์เป็นคนใจคอโอบอ้อมอารีย์ เสียสละสำหรับเพื่อนฝูงเสมอจึงเป็นที่รักใคร่ของเพื่อนฝูงทุกคนการที่ได้ด่วนจากไปเช่นนี้ เป็นที่อาลัยของบรรดาเพื่อนฝูงเป็นที่สุด

ผลแห่งความดีที่เพื่อนได้ทำไว้ จงดลบรรดาลให้วิญญาณของเพื่อนรักจงไปสู่สัมปรายภพด้วยเทอญ หากชาติหน้ามีจริงขอให้เราจงเกิดเป็นพี่น้องกันเถิด.

จรินทร์ รังสรรค์

ธนาคารกรุงเทพ ฯ จำกัด สาขามีนบุรี

แด่คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์

เมื่อประมาณ ๑๔ ปีมาแล้ว ผมและครอบครัวได้ย้ายไปรับราชการที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่จังหวัดนั้น ผมและครอบครัว ได้มีโอกาสรู้จักกับคุณธรรมศักดิ์ และ คุณพรรณี อยู่สวัสดิ์

ในสังคมแคบ ๆ ของต่างจังหวัด ทำให้ข้าราชการต้องคบหาสมาคมกัน เราหาความเพลิดเพลินกันในยามว่างปรับทุกข์ร้อนกันเมื่อยามมีทุกข์ แต่ส่วนใหญ่ความผูกพันธ์ทางน้ำใจก็มักจะลางเลือนกลายเป็นอดีตไป เมื่อต่างคนต่างแยกย้ายกันไปอยู่จังหวัดอื่น

แต่สำหรับคุณธรรมศักดิ์ และครอบครัว เนื่องจากความมีน้ำใจอันกว้างขวาง และความจริงใจที่มีต่อเพื่อนของคุณธรรมศักดิ์ จึงทำให้ผมและคุณธรรมศักดิ์ รวมทั้งครอบครัวของเราทั้งสองมีความผูกพันธ์กันทางน้ำใจอย่างลึกซึ้ง แม้ว่าเราจะอยู่ไกลกันในเวลาต่อมา เรายังคงติดต่อกันอยู่เสมอ มิตรภาพระหว่างเราสองครอบครัว ไม่เคยเลือนลางไป ไม่เคยกลายเป็นอดีตตามระยะเวลาที่ผ่านไป

แม้จนกระทั่งเมื่อคุณธรรมศักดิ์ ย้ายไปประจำที่จังหวัดชุมพร ผมได้ไปเยี่ยมคุณธรรมศักดิ์ที่บ้านพักที่จังหวัดชุมพร ในวันที่คุณธรรมศักดิ์ได้ทำบุญขึ้นบ้านใหม่เมื่อต้นเดือนกรกฎาคม ๒๕๑๓ วันนั้นเราคุยกันจนค่อนวันใหม่ ดูคุณธรรมศักดิ์ ยังแข็งแรงดี ผมไม่คิดว่าวันนั้นจะเป็นโอกาสสุดท้ายที่ผมจะได้พูดได้คุยกับเพื่อนรักของผม

ต่อจากนั้นเพียง ๓ อาทิตย์ คือต้นเดือนสิงหาคม ๒๕๑๓ ผมได้รับโทรเลขแจ้งว่าคุณธรรมศักดิ์ ถึงแก่กรรมเสียแล้ว ผมรู้สึกตกใจมากเพราะคาดไม่ถึงว่าคุณธรรมศักดิ์จะจากไปอย่างรวดเร็วเช่นนี้ ผมและครอบครัวมีความอาลัยต่อการจากไปของคุณธรรมศักดิ์อย่างสุดซึ้ง ขอให้ดวงวิญญาณของเพื่อนรักจงไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเถิด

เบอร์ – ภัทรา พรประสิทธิ์

พ่อ

หมูอยากจะเขียนคำว่า พ่อ ๆ ๆ ๆ เป็นร้อยคำพันคำและกู่ตะโกนให้ก้องได้ยินถึงพ่อ "คุณพ่อธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์" มิใช่คำว่าหมูเรียกตามลูกว่า "พ่อ" แต่คำว่าพ่อของหมูมีความหมายอันแสนจะลึกซึ้ง หมูเรียกพ่อด้วยความเลื่อมใสศรัทธาบูชาพ่อตลอดกาลปาวสาน เพราะพ่อให้ความกรุณาต่อหมูเปรียบเสมือนพ่อบังเกิดเกล้าของลูก พ่อให้ความรักเอ็นดูคุ้มครองให้ทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนพ่อที่รักลูก พ่อมีความรัก ห่วงใย สงสารในตัวหมูของพ่อในทุก ๆ สถาน บางทีพ่อก็รักหมูเหมือนน้องสาวให้ความปรานีหมูเหมือนเพื่อนตลอดเวลา พ่อให้ความอบอุ่นแก่ลูกนกลูกกาที่หลงรัง ที่แท้ก็คือหมูของพ่อ พ่อรักหมูยิ่งกว่าสามีที่รักภรรยาทั้งนี้ พ่อรวมความรักของทุก ๆ ด้าน ทุก ๆ ประการให้แก่หมู หมูจึงไม่อาจจะสรรหาคำพูดที่เทอดทูลพ่อของหมูได้นอกจากคำว่า

"หมูขอบูชาพ่อตลอดกาล"

หากบุญกรรมในภพหน้ามีจริงหมูก็จะขอรับใช้อยู่กับพ่อทุก ๆ แห่ง ทุก ๆ ภพ หมูได้จัดทำทุกอย่างให้แก่พ่ออย่างสุดกำลังแรงความสามารถตามปัญญาอย่างสุดใจเท่าที่วาระและเหตุการณ์จะอำนวยให้ ความดีที่พ่อเคยอุ้มชูเลี้ยงดูหมูผลบุญทุกอย่างที่พ่อเคยทำไว้ร่วมกันหรือพ่อทำคนเดียว หมูขอกราบอุทิศยกให้แก่พ่อทั้งหมด เพื่อความประสบสุขคติสมปรารถนาทุกประการ ณ ภพที่พ่อสถิตย์อยู่เวลานี้ เหนือคำว่าสุดอาลัยยิ่งกว่าทุก ๆ คำที่ไม่อาจกล่าว หมูและลูกทั้งสองขาดความอบอุ่นหมดกำลังใจไม่มีความสุขเมื่อขาดพ่อซึ่งเปรียบเสมือนร่มโพธิ์ร่มไทรของหมูและลูก หมูยอมอดทนและแข็งใจสู้เพื่อลูกทั้งสองซึ่งเป็นดวงใจของเราทั้งสองที่รวมกันเป็นจุดเดียวคือ ลูกของเราทั้งสอง ทุกวันนี้หมูอาจจะเพ้อว่าหมูยังมีพ่ออยู่เคียงข้างตัวหมูให้กำลังใจหมูอยู่ตลอดเวลา

ขอให้ผลานิสงส์ผลบุญทั้งหลายโปรดส่งผลนำพ่อบรรลุสู่สุคติเทอญ

หมูของพ่อ

ประชุมกลุ่มในการสัมนาข้าราชการชั้นโทกระทรวงเศรษฐการ ที่แหลมแท่น จังหวัดชลบุรี
ก่อนถึงแก่กรรมประมาณ ๒ เดือน

คุณพ่อขา

บัดนี้ ไม่มีบุคคลที่ลูกเรียกว่า "คุณพ่อ" อยู่อีกแล้ว คุณพ่อเคยให้ความอบอุ่นให้ทุกสิ่งทุกอย่างตั้งแต่ลูกจำความได้ คุณพ่อเลี้ยงลูกมาอย่างดีที่สุดไม่เคยขัดใจลูกเลย คุณพ่อเป็นทุกอย่างของลูก คุณพ่อเป็นพ่อพระของคุณแม่ น้องหนุ่มและลูก แต่แล้วในที่สุด ลูกต้องสูญเสียสุดที่รักสุดบูชาของลูก ถึงแม้ว่าลูกจะหนีสิ่งนี้ไปไม่พ้นลูกอยากคิดว่าสิ่งเหล่านี้เป็นจริง เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ประมาณเวลา ๒๔.๐๐ น. ลูกล้มตัวนอนสักครู่หนึ่งมีเสียงบอกมาว่ามีโทรศัพท์ทางไกลจากชุมพรถึงอาณี (ซึ่งขณะนั้นลูกพักอยู่กับอาณี) คำว่าโทรศัพท์ทางไกลมาจากชุมพรทำให้ลูกตื่นเต้นตกใจและแปลกใจเป็นอย่างมาก ลูกมีความสงสัยอยู่อย่างมากว่าคุณพ่อคุณแม่มีธุระอะไรดึกดื่นอย่างนี้ ทำให้ลูกต้องลุกจากที่นอนตามอาณีไป ทั้ง ๆ ที่ใจของลูกอยากรู้เรื่องแต่ด้วยมารยาททำให้ลูกไม่กล้ารับโทรศัพท์เสียเอง ใจลูกในขณะนั้นเหมือนดังมีไฟมาจี้ ใจเต้นโครมเหมือนจะให้ขาดไปเดี๋ยวนั้น ลูกเป็นห่วงคุณพ่อมากเพราะลูกรู้อยู่แก่ใจว่าคุณพ่อเป็นโรคหัวใจ และเมื่อลูกเห็นน้ำตาของอาณีทันทีอาณีวางหูโทรศัพท์ลูกรีบถามว่าเกิดอะไรขึ้น อาณีตอบเพียงว่าคุณแม่ให้ไปบอกอาชินให้พาแหม่มกลับชุมพร เพราะคุณพ่อไม่สบาย ณ ในคืนนั้นเอง ประมาณเวลา ๐๑.๐๐ น. อาณีต้องพาลูกไปส่งที่บ้านคุณย่าเพื่อเตรียมตัวเดินทางมาชุมพรกับอาชอบอาไวทย์อาช่วยและอาชิน ตลอดระยะเวลาที่เดินทางมาอาช่วยพูดปลอบใจว่าคุณพ่อไม่เป็นอะไรมาก ไม่สบายเพียงธรรมดาและอาก็พยายามตบตาลูกด้วยการแต่งสีมาทั้งหมด เมื่อลูกได้รับฟังจากอา ๆ ก็เชื่อสนิทว่า คุณพ่อ

ต้องไม่เป็นอะไรมาก นอกจากเจ็บป่วยเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะเมื่อวันศุกร์ที่ ๓๐ กันยายน ลูกยังพูดโทรศัพท์ทางไกลกับคุณแม่คุณพ่ออยู่และยังพูดว่าคุณพ่อสบายดี จนกระทั่งถึงบ้านพักที่ชุมพรลูกก็มองเห็นว่าหน้าบ้านกางเต็นท์เต็มไปหมด ลูกยังพาซื่อถามอาว่าเอ๊ะ ? เขาทำอะไรกัน ก็ไหนว่าคุณพ่อไม่สบายวูบหนึ่งของความรู้สึกพลันสายตาก็พบแต่ชุดดำ ๆ ขาว ๆ ทั้งนั้น ทำให้ลูกแทบหมดความรู้สึกเหมือนใจจะขาด ก้าวขาตัวเองไม่ออก มันเห็นเหตุการณ์ที่มิได้คาดคิดมาก่อนว่าคุณพ่อจะจากลูกไปเร็วจนลูกใจหายทำอะไรไม่ถูก ลูกพยายามคิดว่าไม่เป็นความจริง จนกระทั่งคุณแม่ออกมารับลูกเข้าบ้านเข้าไปกราบคุณพ่อเป็นครั้งสุดท้าย การจากไปอย่างกระทันหันของคุณพ่อทำให้คุณแม่น้องหนุ่มและลูกเร็วเกินไปนำ—ความเศร้าโศกเสียใจสุดจะพรรณาได้เสมือนเสียทุกสิ่งทุกอย่าง แต่คำพูดคำสั่งสอนของคุณพ่อที่เคยตักเตือนและแนะนำลูกยังเหมือนที่ลูกได้ยินได้ฟังและปฏิบัติตามอยู่ทุกวันนี้เพื่อให้ดวงวิญญาณของคุณพ่อไปสู่สุขคติบนสรวงสวรรค์.

ลูกสาวคนเดียวของคุณพ่อ

ลูกแหม่ม

คุณพ่อครับ

คุณพ่อเป็นสุดประเสริฐ สุดบูชา สุดที่รักของลูก คุณพ่อเป็นคนดีมีอารมย์ขันและปกครองลูกแบบประชาธิปไตยแท้ เป็นยอดของคุณพ่อ คุณพ่อใจดีไม่เคยตีลูกเลยได้แต่คอยตักเตือนลูกเมื่อเห็นลูก ๆ ทำผิด คุณพ่อเป็นคนโมโหง่ายหายเร็ว คุณพ่อมีความเห็นอกเห็นใจคนอื่นและเอื้อเฟื้อต่อผู้น้อย สนใจกับโลกสมัยใหม่ ในทางที่ผิดคุณพ่อไม่ยอมใคร คุณพ่อรักความยุติธรรม ยอมรับฟังเหตุผล แม้บางครั้งคุณพ่อเคยยกตัวอย่างเรื่องของคุณพ่อเองเพื่อทดสอบว่าลูกจะเป็นคนรอบคอบและมีความคิดแค่ไหนเมื่อลูกออกความเห็นไม่ถูกคุณพ่อก็แนะนำลูกในทางที่ถูก อย่างไหนดี อย่างไหนไม่ดี ที่ควรจะเป็นเช่นนั้นเช่นนี้เพราะเหตุอะไร ทำให้ลูกได้รับรู้และทันเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วย ลูกไม่เคยคิดมาก่อนว่าจะประสบเหตุการณ์อย่างบอกไม่ถูก ถ้าลูกจะได้สังหรณ์ใจสักนิดว่าเป็นวัน — — วันนั้นเป็นวันเสาร์ เพื่อนของลูกนัดลูกและเพื่อนอีก ๒—๓ คน ชวนไปเที่ยวและรับประทานอาหารกลางวันที่บ้านเพื่อนซึ่งอยู่ไกลไปจากตัวเมือง ๔—๕ กิโล ลูกก็ขับรถไปได้ครึ่งทางของระยะทางที่จะถึงบ้านเพื่อน เหมือนมีอะไรมากระซิบอยู่ตลอดเวลาให้ลูกกลับบ้าน จนลูกต้องกลับบ้านจริง ๆ ไม่ได้ไปที่บ้านเพื่อนตามนัด ก็กลับมาอยู่คุยกับคุณพ่อและแม่ เพราะตอนนั้นคุณพ่อยังสบายดี จนกระทั่งตอนเย็นที่เป็นเวลารับประทานอาหารคุณพ่อก็เริ่มไม่สบาย ที่สุดคุณพ่อก็ต้องจากลูกและแม่ของเราไปอย่างสงบ ทำให้ลูกขาดสิ่งที่ลูกบูชาไป ใคร ๆ บอกว่าลูกไม่มีคุณพ่อ ลูกอยากจะเถียงว่าลูกมีคุณพ่ออยู่ทุกวันนี้และตลอดไป เพราะสิ่งต่าง ๆ ที่คุณพ่อเคยสอนลูกตักเตือนแนะนำลูกไว้ ลูกจะถือปฏิบัติทุกสิ่งทุกอย่างและทุกประการ ตามคำสั่งของคุณพ่อของลูกตลอดไป ๆ ๆ ๆ ลูกจะเป็นคนดี และลูกที่ดีของคุณพ่อสมความปรารถนาของคุณพ่อ เพื่อให้ดวงวิญญาณของคุณพ่อไปสู่ความสุขสงบสมปรายภพบนสรวงสวรรค์ครับ

ลูกชายคนเดียวของคุณพ่อ

หนุ่ม

แด่....พี่ธรรมศักดิ์

น้อง ๆ ทราบเป็นอย่างดีแล้วว่าสังขารของมนุษย์เรานั้นเป็นของไม่เที่ยงย่อมมี เกิด แก่ เจ็บ ตาย หมุนเวียนไปตามกฎธรรมชาติ ถึงแม้ว่าเราจะทราบกฎของธรรมชาติดังกล่าวเป็นอย่างดีแล้วก็ตาม "เขื่อน" ดวงตาของน้อง ๆ ก็ไม่สามารถสะกัดกั้นน้ำตาของน้อง ๆ มิให้ท่วมท้นออกมาได้ เมื่อได้ทราบข่าวว่าพี่ธรรมศักดิ์ ได้จากพวกน้อง ๆ ไปแล้วอย่างกระทันหัน พี่ธรรมศักดิ์ และน้อง ๆ รักคุณแม่มาก เพราะพวกเรากำพร้าคุณพ่อตั้งแต่ยังเยาว์ คุณแม่จึงเป็นที่รวมจิตใจความรักของลูกๆ ถึงแม้ว่าพี่ธรรมศักดิ์ จะรับราชการอยู่ต่างจังหวัดห่างไกลมากก็ยังเดินทางเข้ามาเยี่ยมคุณแม่ซึ่งป่วยเป็นอัมพาตเกือบจะทุกเดือน เมื่อพี่ธรรมศักดิ์มาเยี่ยมคุณแม่ พวกน้อง ๆ ต่างดีใจ เพราะจะได้พร้อมหน้าพร้อมตากันระหว่างพี่ ๆ น้อง ๆ ต่อหน้าคุณแม่ และอาการป่วยของคุณแม่ก็จะดีกระชุ่มกระชวยขึ้นจนน้อง ๆ พูดกันเสมอว่า พี่ธรรมศักดิ์คือ "ยาหอมขนานวิเศษ" ของคุณแม่ พี่ธรรมศักดิ์ รักและเป็นห่วงน้อง ๆ มาก พวกน้อง ๆ ยังระลึกอยู่เสมอว่า หากไม่มีพี่ธรรมศักดิ์สนับสนุนคุณแม่ในเรื่องให้การศึกษาแก่น้อง ๆ แล้ว พวกน้อง ๆ เห็นจะต้องมีอาชีพเป็น กระดูกสันหลัง ของชาติ ตามบรรพบุรุษเป็นแน่ การที่พี่ธรรมศักดิ์ ต้องจากน้อง ๆ ไปรับราชการต่างจังหวัดห่างไกลเช่นนี้ ทำให้คุณแม่และน้อง ๆ เป็นห่วงมาก เพราะน้องทุกคนทราบอุปนิสัยใจคอของพี่เป็นอย่างดี เพราะพี่เป็นคน "จริง" ใครดีจะดีตอบ ใครชอบจะชอบด้วย เมื่อพี่มีทุกข์มักจะนำความทุกข์นั้น ๆ มาปรับทุกข์กับพวกน้อง ๆ เสมอ และรับฟังเหตุผลและความ

คิดเห็นของน้องนำไปปรับปรุงแก้ไขเหตุแห่งทุกข์นั้น ๆ นับว่าพี่ได้ให้เกียรติแก่น้อง ๆ มาก พี่ธรรมศักดิ์เป็นคนรักความยุติธรรมและซื่อสัตย์สุจริต จะเห็นได้จากครั้งหนึ่งคุณพ่อได้มอบกรรมสิทธิ์ที่ดินให้เป็นชื่อของพี่ธรรมศักดิ์คนเดียว เพราะน้อง ๆ ยังไม่บรรลุนิติภาวะ เมื่อน้อง ๆ ได้บรรลุนิติภาวะหมดทุกคนแล้ว ก็ได้มอบคืนให้แก่น้อง ๆ ทุกคน โดยตัวเองไม่ขอมีกรรมสิทธิ์อยู่เลย (โดยให้เหตุผลว่าได้ใช้เงินทองของคุณแม่ในการศึกษาเล่าเรียนมามากแล้ว)

น้อง ๆ ได้ทราบอาการป่วยเกี่ยวกับโรคหัวใจของพี่มานานแล้ว แต่พี่ธรรมศักดิ์รักษาสุขภาพได้ดี ตอนหลัง ๆ งดสูบบุหรี่ และดื่มสุรา เพราะเชื่อคำแนะนำของนายแพทย์และได้รับการประคบประหงมเอาใจใส่จากพี่พรรณี ภรรยาเป็นอย่างดีอยู่ตลอดเวลา มิฉะนั้นแล้วพี่คงจากพวกน้อง ๆ ไปเร็วกว่านี้เป็นแน่ทั้งนี้ น้องทุกคน ต่างซาบซึ้งในพระคุณของ พี่พรรณี ที่มีต่อพี่ธรรมศักดิ์ เป็นอย่างยิ่ง ก่อนที่พี่จะด่วนจากไปอย่างไม่มีวันกลับ ทุกครั้งที่เดินทางมาเยี่ยมคุณแม่พี่มักจะปรารภต่อหน้าคุณแม่และน้อง ๆ เสมอว่า "ผมเห็นจะไปก่อนคุณแม่แน่" ทั้ง ๆ ที่ขณะนั้น ร่างกายของพี่แลดูสมบูรณ์ดี แต่แล้วเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันก็บังเกิดขึ้น เมื่อพี่พรรณีได้โทรศัพท์ทางไกลจากชุมพร มาที่บ้านเมื่อเวลา ๒๔.๐๐ น. ของวันที่ ๑ ส.ค. ๒๕๑๓ ด้วยเสียงอันสะอื้นแจ้งว่า "พี่ธรรมศักดิ์ได้จากพวกเราไปแล้ว" พี่ธรรมศักดิ์ได้จากน้อง ๆ ไปก่อนจริง ๆ ทำให้บรรยา-กาศภายในบ้านที่สำเหร่สงบ วังเวงเศร้าไปหมดทั้งบ้าน น้อง ๆ ทุกคนนิ่งอึ้งและไม่สบตากันเพราะสบตากันครั้งไรทุกคนจะไม่สามารถกลั้นน้ำตาไว้ได้เลย พอวันรุ่งขึ้น น้อง ๆ ก็ได้เดินทางไปร่วมพิธีบำเพ็ญกุศลศพที่จังหวัดชุมพร ซึ่งนึกไม่ถึงเลยว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านผู้ว่าราชการจังหวัดชุมพร (นาย

ประพัฒน์ บุญช่วย) นายแพทย์และพยาบาลโรงพยาบาลชุมพร คณะข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนชาวชุมพร เป็นอย่างดียิ่ง เพราะพี่ธรรมศักดิ์พึ่งจะย้ายมาดำรงตำแหน่งเศรษฐการจังหวัดชุมพรได้เพียง ๒—๓ เดือนเท่านั้น และบรรดามิตรสหายที่รักใคร่กับพี่ธรรมศักดิ์ที่จังหวัดตรัง และโดยเฉพาะพี่เติม (เศรษฐการลำปาง) ก็ได้เดินทางมาร่วมบำเพ็ญกุศลศพที่จังหวัดชุมพรด้วย พวกกระผมในนามน้องของพี่ขอกราบขอบพระคุณทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

เพื่อให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของพี่ธรรมศักดิ์ สู่สุขติภพสรวงสวรรค์ น้อง ๆ คิดว่าไม่มีอะไรที่จะทำให้ดวงวิญญาณของพี่เป็นสุขได้ดีเท่ากับได้เห็นน้อง ๆ ของพี่ เคารพรักคุณแม่ สามัคคีกลมเกลียวและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน........ ขอให้ดวงวิญญาณของพี่จงไปสู่สัมปรายภพเถิด อย่าได้เป็นห่วงน้อง ๆ เลย น้อง ๆ จะได้ปฏิบัติตามความปรารถนาของพี่ ตราบจนชีวิตจะหาไม่.

จากน้อง.......

บุญชู บุญช่วย โชติ ชิน วิเชียร บุญชอบ.

เรียนพุทธศาสนา

ใน ๑๕ นาที

พุทธทาส เขียน

"......แน่ะเธอ ! ในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่ง อันมีพร้อมทั้งสัญญาและใจนี้นั่นเอง, ฉันได้บัญญัติโลก เหตุให้เกิดโลก ความดับของโลก และทางให้ถึงความดับของโลกไว้".

(พุทธภาษิต จตุก. อํ. ๒๑/๖๒/๔๔).

นับตั้งแต่กาลที่โลกอันว่างเปล่าเริ่มกลายเป็นมนุษยโลกขึ้น เมื่อหลายแสนปีมาแล้ว มนุษย์ได้ใช้มันสมองแสวงหาความสุขใส่ตนเป็นลำดับ ๆ มาทุก ๆ ยุค. จนในที่สุดเกิดมีผู้สั่งสอนลัทธิแห่งความสุขนั้นต่าง ๆ กัน. ตัวผู้สอนเรียกว่าศาสดา, คำที่สอนเรียกว่าศาสนา, ผู้ที่ทำตามคำสอนเรียกว่าศาสนิก. ทุก ๆ อย่างค่อยแปรมาสู่ความดียิ่งขึ้นทุกที. สำหรับคำสอนขั้นโลกิยะหรือจรรยา ย่อมสอนมีหลักตรงกันหมดทุกศาสนา. หลักอันนั้นว่า จงอย่าทำชั่ว จงทำดี ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น, ดังที่ทราบกันได้อยู่ทั่วไปแล้ว; แต่ส่วนคำสอนขั้นสูงสุดที่เกี่ยวกับความสุขทางใจอันยิ่งขึ้นไปนั้น สอนไว้ต่างกัน ศาสนาทั้งหลายมีจุดหมายอย่างเดียวกัน เป็นแต่สูงต่ำกว่ากันเท่านั้น.

ทุกองค์ศาสดา เว้นจากพระพุทธเจ้า สอนให้ยึดเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งสาวกไม่มีความรู้พิสูจน์ ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุด เป็นผู้สร้างโลกและอำนวยสุขแก่สัตว์โลก เป็นที่พึ่งของตน. ให้นับถือบูชาสิ่งนั้น โดยแน่นแฟ้นปราศจากการพิสูจน์ทดลองแต่อย่างใด. เริ่มต้นแต่ยุคที่ถือผี ถือไฟ ถือดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาวต่าง ๆ มาจนถึงยุคถือพระเป็นเจ้า เช่น พระนารายณ์ และพระพรหมของศาสนาฮินดู, พระยโฮวาของศาสนาคริสเตียนและยิว และพระอหล่าของอิสลาม, ต่างสอนให้มอบความเชื่อในพระเจ้าเหล่านั้น แต่ผู้เดียว ว่าเป็นผู้มีอำนาจเหนือสิ่งใดทั้งหมด ทั้ง ๆ ที่ไม่ต้องรู้ว่า ตัวพระเจ้านั้นเป็นอะไรกันแน่ และผิดจากหลักธรรมดาโดยประการต่าง ๆ.

ต่อมา เมื่อสองพันปีเศษมาแล้ว. ภายหลังแต่พระเจ้า ของศาสนาพราหมณ์, ก่อนแต่พระคริสต์ และพระโมหมัด ของชาวยุโรป และอาหรับ.[๑] พระพุทธเจ้า ได้อุบัติบังเกิดขึ้น ทรงสอนการพึ่งตัวเอง และทรงสอนหลักธรรมทางใจชั้นสูง ผิดกับศาสนาอื่นทั้งหมด คือ:—

หลักกรรม

ทรงสอนเป็นใจความว่า สุขทุกข์เป็นผลเกิดมาจากเหตุของมันเอง ได้แก่การกระทำของผู้นั้น ผลเกิดจากการกระทำ ของผู้ใด ผู้นั้นต้องได้รับอย่างแน่นอนและยุติธรรม. ไม่มีใครอาจสับเปลี่ยนตัวผู้ทำกับตัวผู้รับ หรือมีอำนาจเหนือกฎอัน

๑. ศาสนาคริสต์และอิสลาม แม้เกิดทีหลังพุทธศาสนา แต่กลับไปมีหลักอย่างเดียวกับศาสนาพราหมณ์ในอินเดีย ซึ่งมีอยู่ก่อนศาสนาพุทธ ก็เพราะมีมูลรากไปจากศาสนานั้น โดยพวกที่ถือพระเจ้าแต่องค์เดียวของพราหมณ์ยุคนั้น แยกพวกจากอินเดียข้ามแดนไปทางตะวันตกคือปาเลสไตน์ และอาหรับ, ดูพิศดารในเทศนาเสือป่า.

นี้ได้. นี่เรียกว่า ลัทธิกรรม. มีเป็นหลักสั้น ๆ ว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน หมุนไปตามอำนาจเก่า ซึ่งในระหว่างนั้นก็ทำกรรมใหม่เพิ่มเข้า อันจะกลายเป็นกรรมเก่าต่อไปตามลำดับ เป็นเหตุและผลของกันและกัน ไม่รู้จักสิ้นสุด คาบเกี่ยวเนื่องกันเหมือนลูกโซ่ ไม่ขาดสาย. เราเรียกความเกี่ยวพันอันนี้กันว่า สังสารวัฏ หรือสายกรรม. มันคาบเกี่ยวระหว่างนาทีนี้กับนาทีหน้า หรือชั่วโมงนี้กับชั่วโมงหน้า วันนี้กับวันหน้า เดือนนี้กับเดือนหน้า ปีนี้กับปีหน้า จนถึงชาตินี้กับชาติหน้า, สับสนแทรกแซงกันจนรู้ได้ยาก ว่าอันไหนเป็นเหตุของอันไหนแน่ ดูเผิน ๆ จึงคล้ายกับว่ามีใครคอยบันดาล. สายกรรมประจำบุคคลหนึ่ง ๆ ย่อมผิดจากของอีกคนหนึ่ง เพราะฉะนั้น ต่างคนจึงต่างเป็นไปตามแนวกรรมของตน ไม่เหมือนกัน. กรรมเป็นเหตุ สุขและทุกข์เป็นผลเกิดมาแต่กรรมนั้น. ฯ

หลักอนัตตา

ทรงสอนอีกว่า ไม่มีพระเจ้าผู้สร้าง ไม่มีสิ่งอันควรเรียกได้ว่า ตัวตน. สรรพสิ่งไม่มีผู้ใดสร้าง เกิดขึ้นแปลก ๆ ก็เพราะปัจจัยตามธรรมชาติที่จะต้องค่อยๆ แปรไปหมุนไปตามลำดับตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ โดยไม่อยู่ในอำนาจของใคร, เรียกว่ามันเป็นอนัตตา. หลักอนัตตานี้จึงมีแต่ในพุทธศาสนา ไม่มีในศาสนาอื่น อันสอนว่าสิ่งพระเจ้าสร้างขึ้นเป็นตัวตน และอยู่ใต้อำนาจพระเจ้า ผู้เป็นเจ้าแห่งตัวตนทั้งหลาย.

ทรงสอนว่า ไม่มีตัวตนซึ่งเที่ยงและยั่งยืน. สิ่งหนึ่งย่อมเกิดเนื่องมาแต่อีกสิ่งหนึ่ง และสิ่งนั้นเกิดทยอยมาแต่สิ่งอื่น แม้สิ่งอื่นนั้น ก็เกิดทยอยมา แต่สิ่งอื่นอีกตั้งต้นมานาน ซึ่งไม่มีใครกำหนดได้ และจะเกิดสืบต่อกันไปข้างหน้าอีกเท่าไร

แน่ก็กำหนดไม่ได้เหมือนกัน กฎข้อนี้เป็นไปทำนองเดียวกัน ทั้งสิ่งที่มีวิญญาณและที่หาวิญญาณมิได้. สำหรับสิ่งที่หาวิญญาณมิได้ จักยกไว้เพราะไม่เกี่ยวกับทุกข์สุข. ส่วนสิ่งที่มีวิญญาณเช่นมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานทั่วไป เป็นสิ่งควรเรียนรู้เพราะเกี่ยวกับสุขทุกข์ในชีวิต. มนุษย์เราเกิดจาก การรวมพร้อม แห่งรูปธาตุ (Physical Element) และนามธาตุ (Mental Element) อันมีประจำอยู่ตามธรรมดาในโลกนี้ เมื่อสองอย่างนี้ยังประชุมกันเข้าไม่ได้อย่างเหมาะส่วน ก็ยังไม่เกิดเป็นมนุษย์ขึ้นมา. ต่อเมื่อคุมกันเข้าได้เหมาะส่วนก็เป็นมนุษย์ขึ้น เช่นเดียวกับพืชพรรณไม้ที่อาศัยดินน้ำอากาศ และเชื้อในเมล็ดของมันเอง งอกงามกลายเป็นต้นไม้ใหญ่ขึ้นได้ รูปธาตุและนามธาตุนั้น แต่ละอย่างก็ล้วนเกิดมาจากการรวมพร้อมของพืชอื่น อีกต่อหนึ่งเกิดสืบต่อกันมาเป็นลำดับ จนกว่าจะเหมาะสำหรับผสมกันเข้าในรูปใหม่เมื่อใด. รูปธาตุในกายนี้ เช่นพืชและเนื้อสัตว์ ซึ่งอาศัยสิ่งอื่นเกิดมาแล้วหลายต่อหลายทอด จนมาเป็นเชื้อบำรุงร่างกายนี้ โดยเป็นเชื้อให้เกิดและบำรุงส่วนเล็กที่สุดของร่างกาย (cell) ที่สำหรับจะเป็น เนื้อ หนัง กระดูก ผม ขน เล็บ ฟัน โลหิต และอื่น ๆ ในร่างกายเรา. ธาตุลมอันเกิดขึ้นจากธรรมชาติส่วนอื่น ๆ ก็ได้ใช้เป็นลมหายใจเข้าไปบำรุงโลหิตและสิ่งต่าง ๆ. โลหิตเป็นเหตุให้เกิดความอบอุ่นและความร้อนขึ้นได้. เท่านี้ก็พอจะมองเห็นได้ว่ามันอาศัยกันเกิดขึ้นเป็นลำดับ ๆ มามากมาย. นี้เป็นการเกิด การผสม การแปรของธรรมชาติฝ่ายรูปธาตุ

ส่วนนามธาตุนั้น ยิ่งละเอียดมาก นามธาตุอาศัยอยู่ได้เฉพาะในรูปธาตุที่ได้ปรับปรุงกันไว้เหมาะเจาะแล้ว และมีหน้าที่บังคับรูปธาตุพร้อมทั้งตนเองให้ตั้งอยู่หรือเป็นไปต่าง ๆ ตลอดเวลาที่เข้ามาเนื่องเป็นอันเดียวกัน ควรจะเปรียบเรื่อง

นี้ด้วยเครื่องไดนาโมไฟฟ้า. ชิ้นโลหะต่าง ๆ กว่าจะมาคุมกันเข้าจนเป็นอย่างนี้ได้นั้นล้วนแต่เกิดจากอุตุนิยมสืบมา ไม่รู้กี่หมื่นกี่แสนปี จนมนุษย์นำมาปรับปรุงให้เป็นรูปต่าง ๆ ก็ยังหามีไฟฟ้าเกิดขึ้นไม่ แต่เมื่อได้ยักย้ายประกอบกันเข้าจนถูกส่วนพร้อมด้วยอาการหมุน มันจึงปรากฏแรงไฟฟ้าอย่างแรงขึ้นได้. ไฟฟ้าบางส่วนนั้นปรากฏขึ้นจากการหมุนของเครื่อง. การหมุนของเครื่องกลับได้แรงไฟนั้นเอง มาช่วยสนับสนุนในการหมุนบางส่วนก็มี. ถ้ามีแต่ชิ้นโลหะก็ดี มีแต่อาการหมุนอย่างเดียวก็ดี หรือมีแต่กระแสไฟฟ้าอันเป็นธรรมชาติประจำอยู่ในสิ่งต่าง ๆ ในโลกก็ดียังไม่ประชุมกันเข้าไปได้แล้ว กระแสไฟฟ้าใหม่จะไม่ปรากฏขึ้นได้เลย, ฉันใดก็ฉันนั้น รูปธาตุหรือร่างกายนี้ เปรียบเหมือนเครื่องไดนาโม, นามธาตุเปรียบเหมือนกระแสไฟฟ้าได้อาศัยกันกลับไปกลับมา จึงเป็นไปได้ ทั้งแต่ละอย่าง ๆ ล้วนต้องอาศัยความประจวบพร้อมแห่งเครื่องประกอบ ซึ่งเกิดมาแต่สิ่งอื่นหลายทอดด้วยกัน. นามธาตุก็เกิดสืบมาโดยตรงจากพวกนามธาตุ อิงอาศัยอยู่กับรูปธาตุ. เมื่อรวมกันเข้าแล้วเราสมมุติเรียกคนหรือสัตว์ชื่อนั้นชื่อนี้ เพื่อสะดวกแก่การพูดจา เช่นเดียวกับสมมุติเรียกชิ้นโลหะและวัตถุต่าง ๆ ว่า เครื่องไดนาโมยี่ห้อนั้นยี่ห้อนี้เหมือนกัน. หลักของการที่สิ่งต่าง ๆ เป็นเหตุผลของกัน และให้เกิดสืบสาวกันไปนี้เป็นปัญหาที่ละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งพระองค์ได้ทรงตีแตกอย่างทะลุปรุโปร่ง ในตอนหัวค่ำแห่งคืนตรัสรู้ที่ใต้ต้นมหาโพธิ ที่พุทธคยา เรียกว่าปฏิจจสมุปบาท.

ความรู้อันนี้ ทำให้พระองค์ทรงรู้จักโลกดี พอที่จะตีปัญหาที่สองออกได้สืบไปว่า มนุษย์เราควรทำอย่างไรกัน จึงจะเหมาะแก่โลก ซึ่งมีธรรมชาติเป็นอย่างนี้ หรือจะอยู่เป็นสุขในโลกอันมีสภาวะเช่นนี้ได้ ? การตีปัญญาข้อสองออกได้สำเร็จผลเกิดเป็นหลักธรรมต่าง ๆ ที่พระองค์ใช้สอนบริษัทในสมัยต่อมานั้นเอง

อันรวมใจความได้สั้น ๆ ว่า สิ่งที่เกิดมาจากสิ่งอื่น ซึ่งไม่เที่ยงถาวร และทั้งอาการที่สืบต่อกันมาก็ไม่ถาวรแล้ว สิ่งนั้นจะเที่ยงถาวรอย่างไรได้ ย่อมกระสับกระส่ายโยกโครงแปรปรวนไปตามกัน. สิ่งที่แปรปรวนไม่คงที่ย่อมก่อให้เกิดภาวะชนิดที่ทนได้ยาก คือทำให้เจ้าของได้รับความไม่พอใจเสียใจและเป็นทุกข์. เมื่อมันแปรปรวนและเป็นทุกข์อย่างนี้แล้ว มนุษย์จึงไม่ควรฝืนธรรมดาสะเออะเข้าไปรับความทุกข์นั้น โดยเข้าใจอ้างตัวเองเป็นเจ้าของร่างกายนี้และร่างกายอื่น. มันไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่กรรมสิทธิ์ของเรา เห็นได้ตรงที่ไม่อยู่ในอำนาจเรา เราไม่ได้ทำมันขึ้นนอกจากธรรมชาติแห่งนามและรูปเท่านั้น. ผู้ที่เข้าไปผูกใจในสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นของภายในและภายนอกตนก็ดี ว่าเป็นสิ่งจะเป็นไปตามความประสงค์ของตนทุกเมื่อแล้ว จะเกิดเป็นปัญหายุ่งยากในใจของผู้นั้น มืดมิดเกินกว่าที่เขาจะสะสางได้ พระองค์จึงทรงสอนให้หน่ายและละวางสิ่งต่าง ๆ ด้วยการไม่ยึดถือทางใจ แม้ว่าตามธรรมดาคนเราจะต้องอิงอาศัยสิ่งนั้น ๆ เพื่อมีชีวิตอยู่. หมายความว่า เราปฏิบัติต่อมันให้ถูกต้องก็แล้วกัน.

เมื่อเราไม่เข้าไปผูกใจในสิ่งใด สิ่งนั้นก็ไม่เป็นนายบังคับใจเราให้อยากให้โกรธ ให้เกลียด ให้กลัว ให้เหี่ยวแห้ง หรือให้อาลัยถึงมันได้. เราจะอยู่เป็นสุข. เมื่อใจหลุดพ้นแล้ว ก็เป็นอันว่าไม่มีอะไรมาทำให้เรากลับเป็นทุกข์ได้อีกจนตลอดชีวิต. การคิดแล้วคิดอีกเพื่อตีปัญหานี้ให้แตก จนใจหลุดเรียกว่าวิปัสนากัมมัฏฐาน. และเมื่อใจเราไม่ค่อยยอมคิดให้จริงจังลึกซึ้ง เพราะอาจฟุ้งซ่านด้วยความรัก ความโกรธ ความกลัว ความขี้เกียจ หรืออะไรก็ตาม จะต้องทำการข่มใจให้ปลอดจากอุปสรรคนั้น ๆ เสียก่อน การข่มใจนั้นเรียกว่าสมถกัมมัฏฐาน. ถ้าไม่มีอุปสรรคเหล่านี้สมถกัมมัฏฐานก็ไม่เป็นของจำเป็นนัก

นอกจากจะเข้าฌาณเพื่อความสุขของพระอริยเจ้า เช่นเดียวกับการหลับนอน เป็นการพักผ่อนอย่างแสนสุขของพวกเรา ๆ เหมือนกัน. คำสั่งสอนส่วนมากของพระ-องค์ เราจึงพบแต่วิปัสนากัมมัฏฐานเป็นส่วนใหญ่.

ความยึดถือ หรือ อุปาทาน

เราจะมองเห็นอย่างแจ่มแจ้งได้แล้วว่า สภาพแห่งทุกข์มีอยู่ในโลกนี้จริง แต่บุคคลผู้จะรับทุกข์นั้นหามีไม่ ถ้าหากเขาจะไม่หลงเข้าไปรับเอาด้วยความเข้าใจผิดว่า สิ่งนั้นเป็นสุข และอยากได้ หรือหวงแหนจนเกิดการยึดมั่น, หรือเข้าใจไปว่า ทั้งมัน ทั้งเขา เป็นตัวตนที่จะอยู่ในอำนาจของตน ได้ทุกอย่างตามแต่จะปรารถนา. คิดดูก็เป็นการน่าขันและน่าสลดใจ อย่างไม่มีเปรียบ ที่เราพากันสมมุติเอาสิ่งที่พระพุทธองค์ตรัสว่า "ว่างเปล่า" ให้เป็นตัวเป็นตนขึ้นแล้ว ทำใจตัวเองให้ดิ้นรน ก่อความยุ่งยากให้เกิดขึ้นในใจ รัก โกรธ เกลียดกลัวไปตามฉากแห่งความแปรปรวนของสิ่งนั้น ๆ ซึ่งที่แท้มันเป็นของ "ว่างเปล่า" อยู่ตลอดเวลา ตามที่พระองค์ตรัสไว้นั่นเอง.

คำว่า ว่างเปล่า ในที่นี้ คือ ไม่มีแก่นสารตัวตน ที่จะมายืนยันรับรองกับเราว่าเองอย่างนั้นอย่างนี้กันได้ เพราะของทุกอย่างล้วนแต่มีสิ่งอื่นปรุงแต่งค้ำจุนกันมาเป็นทอด ๆ จึงตั้งอยู่ได้พร้อมกับการค่อย ๆ แปรไป. สิ่งที่สิ่งอื่นปรุงแต่งจึงเป็นของว่างเปล่า ไม่มีน้ำหนัก ไม่มีอิสระแก่ตน ใครจะเอาสัญญามั่นเหมาะกับสิ่งเหล่านั้นอย่างไรได้ ในเมื่อทั้งผู้ถือสัญญาและผู้ให้สัญญาก็ล้วนแต่ไม่มีความเป็นใหญ่แก่ตน หรือมีความเป็นตัวเป็นตนไปตาม ๆ กันทั้งนั้น. ผู้ที่ขืนเข้าไปสัญญาหรือยึดมั่นในสัญญา ก็เท่ากับเอา ความว่างเปล่าไปผูกพันกับความว่าง [๑]

---

๑. ดูเรื่องใครทุกข์ ใครสุขประกอบ จะได้ความชัดเจน, เมื่อสงสัยว่าไม่มีตัวตนแล้ว ใครทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

จะได้ผลอันพึงใจจากอะไรเล่า ทั้งนี้ เพราะการหลงยึดมั่นของว่างขึ้นเป็นตัวตน เราเรียกกันว่า อุปาทาน. วัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นนั้น เรียกว่าอุปาทานขันธ์ มีห้าอย่างคือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ. เพราะฉะนั้น จึงตรัสว่า ขันธ์ทั้งห้าเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น อันเป็นทุกข์.

หลักอริยสัจ

เราจะเรียน รู้หลักความจริง เหล่านี้ ได้จาก โรงเรียน คือร่างกายเรานี้เท่านั้น ของใครก็ของมัน ต้องอาศัยร่างกายเป็นที่ค้นหาความจริง เป็นครูสอนความจริง เพราะในร่างกายนี้มีลักษณะพร้อมทั้งเหตุและผล พอเพียงที่จะให้เราศึกษาหาความรู้และทำความมั่นใจให้แก่เราได้, พระองค์จึงตรัสไว้ว่า "..... แน่ะเธอ! ในร่างกายที่ยาววาหนึ่งนี้นั่นเองอันมีพร้อมทั้งสัญญาและใจ, ฉันได้บัญญัติโลก (คือความทุกข์), ได้บัญญัติโลกสมุทัย (คือเหตุให้เกิดทุกข์), ได้บัญญัติโลกนิโรธ (คือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์), และได้บัญญัติโลกนิโรธคามินีปฏิปทา (คือการทำเพื่อให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์นั้น) ไว้"

ในที่นี้ตรัสเรียกสภาพธรรมดาอันเต็มไปด้วยทุกข์ ว่าโลก. เรียกความอยากทะเยอทะยานของสัตว์โลกเพราะความยึดมั่นเข้าใจผิด ว่าเหตุให้เกิดโลก. เรียกการดับความอยากเสียแล้วอยู่สงบเป็นสุขใจเพราะไม่ยึดมั่น และเข้าใจถูกในสิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นที่ดับของโลก และทรงเรียกมรรคมีองค์แปดประการ ว่าเป็นวิธีให้ถึงความดับของโลกนั้น อันเป็นสิ่งที่สัตว์ทุกคนควรกระทำเป็นหน้าที่ประจำชีวิตของตน ๆ ตามนัยนี้เป็นอันว่า หลักใหญ่ของพุทธศาสนา คือ การสอน

ให้ดับทุกข์กายในใจ ด้วยการศึกษาหาความจริงในกายตน และหยั่งรู้ไปถึงสิ่งและบุคคล ที่แวดล้อมตนอยู่ตามเป็นจริง ไม่ติดมั่นจนเกิดทุกข์ เพราะเห็นกฎแห่งอนัตตา แล้วมีใจปลอดโปร่งสบาย. การไม่ยึดมั่นว่าเป็นตัวตน อันจะก่อให้เกิดการเห็นแก่ตนนั้น เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตน และผู้อื่น หรือแก่โลกทั้งสิ้น : คือตนเองจะเป็นผู้มีความสุขสงบเยือกเย็นแสนจะเย็น ส่วนผู้อื่นนั้นนอกจากไม่ถูกผู้นั้นมาเบียดเบียนแล้ว ยังอาจประพฤติตามเขา จนได้รับความสุขอย่างเดียวกัน ไฟทุกข์ของโลกจะดับสนิท. หลักธรรมทั้งหลายแม้จะมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันหมดนั้นรวมลงได้ในหลัก คือความดับทุกข์ทั้งสิ้น, ความรู้ชนิดนี้ย่อมนำให้เกิดความเมตตาสงสารเพื่อน ที่กำลังตกอยู่ในทะเลแห่งสังสารวัฏด้วยกันอย่างแรงกล้า เพราะฉะนั้นเป็นอันไม่ต้องกล่าวได้ว่า เมตตา เป็นหลักอันสำคัญในพุทธศาสนานี้ด้วย อีกประการหนึ่ง.

หลักโลกิยะ และ โลกุตตระ

ผู้สำคัญในสิ่งว่างเปล่าว่าเป็นแก่นสาร ก็คือผู้หลง หรือเรียกตรง ๆ อีกอย่างหนึ่งว่าผู้ปลูกสร้าง ฉางบรรจุความทุกข์ไว้สำหรับตน และนั่นคือปกติหรือธรรมดาของมนุษย์ทั้งโลก ที่เรียกว่ายังอยู่ในวิสัยโลกิยะ, ไม่ใช่โลกุตตระ คือผู้พ้นจากโลกด้วยน้ำใจ. บางสมัยหรือบางเรื่อง ผู้แสวงหาทุกข์มาใส่ตนได้มาก กลับได้รับความยกย่องนับถือ ทั้งนี้เพราะพากันหลงในสิ่งที่เรายังไม่รู้จักมันดีและนับถือโลกิยะ. คนยากจนซึ่งมีอยู่เป็นส่วนมาก ทะเยอทะยานเงินทองของมหาเศรษฐีอย่างแรงกล้า แต่มหาเศรษฐีนั้นไม่ได้ทะเยอทะยาน หรือรู้สึกอะไรกี่มากน้อยในเงินของตนเลย เป็นแต่ทะเยอทะยานต่อส่วนที่มากขึ้นไปกว่านั้นอีก. ส่วนความ

หนักใจความหวั่นใจ เมื่อคิดเทียบส่วนแล้ว ย่อมมีเสมอกันไปหมด. มันมีส่วนมากน้อยเท่ากับที่ตน สมมุติเอาความว่างเปล่าขึ้นเป็นตัวเป็นตน ตามมากและน้อยเพียงไร. ใครสมมุติขึ้นมาก ก็ต้องแบกไว้มากและหนักกว่า, พระพุทธเจ้าเองก็เคยทรงแบกก้อนหินอันหนักนี้ แต่แล้วทรงกลับสลัดทิ้งเสีย เพราะพระองค์ทรงค้นพบว่า มันคือความทุกข์ทรมานของผู้เข้าใจผิด หลงเข้าไปยึดถือ เป็นของน่าสะอิดสะเอียน และตรงกันข้ามกลับเป็นของเบาสบายสำหรับผู้ไม่หลงยึดถือ หรือสลัดทิ้งเสียได้แล้ว นี้เรียกว่า ทรงค้นพบ โลกุตตรธรรม เพราะฉะนั้น พุทธศาสนาก็คือคำสอนให้สลัดทุกข์ออกทิ้งเสีย ให้พ้นจากความทุกข์ อันเป็นของมีประจำอยู่ในโลกแต่อย่างเดียว ไม่หลงประกอบทุกข์ขึ้นแบกไว้ ไม่ใช่ให้อ้อนแอร้องขอแต่ความสุข ทั้งที่ไม่รู้จักทุกข์ และสลัดมันออกไปเสีย โดยรู้ว่าภาวะที่หมดทุกข์นั่นแล เป็นความสุข ที่แท้มันเป็นการทำชีวิตให้กลับกลายมาเป็นอิสระจากสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติอันยั่วยวนใจในโลก ภายหลังจากที่เราเองได้ยอมตนเข้าไปเป็นทาสด้วยความโง่อย่างยิ่งของเรามาแล้ว ตลอดสังสารวัฏอันยาวยืด ซ้ำซากไม่มีที่สิ้นสุดลงได้ จนกว่าเราจะรู้เท่าทันมัน ดวงใจอันข้ามขึ้นอยู่เหนือโลกเช่นนี้ เรียกว่า โลกุตตรจิต ภาวะที่เป็นเช่นนั้นเรียกว่า โลกุตตรธรรม โลกุตตรวิสัย หรือ โลกุตตรภูมิ.

ในวงแห่งศาสนาอื่น ๆ เมื่อศาสนิกใกล้จะตายย่อมร้องว่า "สวรรค์ ! พระเจ้า !" แต่สำหรับพุทธศาสนิกที่แท้จริง จะร้องว่า "ความดับสนิทอย่างไม่มีเหลือเป็นเชื้ออีกต่อไป !" นี้แสดงว่าเขาเหล่าโน้น ยังอยากอยู่ในโลก—โลกสวรรค์ หรือโลกพระเจ้า ส่วนพุทธศาสนิกมีจุดปลายทาง คือ ความดับไม่มีเหลือ. **โลกุตตระจึงมีแต่ในพุทธศาสนาเท่านั้น**

เมื่อมนุษย์ยังเป็นป่าเถื่อน รู้จัก และปรารถนาความสุขอย่างสูงสุดเพียงการได้กิน ได้เสพของอร่อย ๆ พออิ่มไปขณะหนึ่ง ๆ เท่านั้น แต่ความคิดของมนุษย์ในอันแสวงหาความสุขที่ยิ่งขึ้นไป ไม่ได้หยุดเฉยอยู่ นานเข้าค่อยมีความเห็นแปรไปสู่ภาวะที่สูงขึ้น จนรู้จักและปรารถนาทรัพย์สมบัติ แว่นแคว้น ปรารถนากามสุขจนถึงสวรรค์ อันเป็นที่สุดยอดของกาม นานต่อมามีพวกหัวคิดสูง เห็นว่าสุขในกามก็ยังเป็นของเสียดแทงหัวใจ เท่า ๆ กับความหวานอร่อยของมัน เลยนึกหาความสุขอันสูงขึ้นไปและได้ยึดเอาว่าความมีความเป็นแห่งชีวิต ที่ปราศจากกามเป็นยอดสุด คือความเป็นพรหมนั่นเอง และบัญญัติขึ้นในยุคนั้นว่า ความเป็นพรหมนั่นแหละเป็นนิพพาน คำว่านิพพาน แปลตามศัพท์ว่า ปราศจากการเสียดแทง ได้เกิดมีขึ้นแต่ครั้งนั้น

ต่อมาอีกนาน พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น และทรงค้นพบว่า ภาวะแห่งพรหมก็ยังไม่เที่ยง แปรปรวนและแตกดับเช่นเดียวกับสิ่งที่ต่ำกว่าอื่น ๆ จะเรียกว่านิพพานหาได้ไม่ ยังเสียดแทงอยู่อย่างละเอียด เพราะมีความสำคัญว่าตัวตนอยู่ จะต้องเสียดแทงใจในเมื่อมันแตกดับ เพราะยังมีความอยาก ความปรารถนาในทางที่แม้ไม่ใช่กามก็จริง ตัณหายังมีอยู่, จึงทรงบัญญัติความดับไม่มีอะไรเหลือเป็นตัวตนสำหรับยึดถืออีกต่อไปว่าเป็นตัวนิพพานอันแท้จริง อันจะไม่มีใครมาบัญญัติความสุขให้สูงกว่านี้ขึ้นไปได้อีก โลกุตตรธรรมหรือนิพพานที่แท้จริง จึงมีแต่ในพุทธศาสนา นอกนั้นยังมีอยู่ในวิสัยโลกทั้งสิ้น ต่างกันสักว่าชื่อ เป็นมนุษยโลกบ้าง เทวโลกบ้าง พรหมโลกบ้าง.

พุทธศาสนา กับวิทยาศาสตร์

หลักแห่งพุทธศาสนา แปลกจากศาสนาอื่นทั้งหลาย โดยเป็นศาสนาแห่งวิชาความรู้ที่ทนต่อการพิสูจน์ของใคร ๆ ได้ทั้งสิ้น ดังที่ตรัสไว้ว่า ธรรมในพุทธ-ศาสนา ย่อมทนต่อการพิสูจน์ได้[๑] คือท้าให้ใครพิสูจน์ได้ทุกอย่าง จนผู้พิสูจน์พ่ายแพ้ภัยตัวเอง หมดมานะกลับใจยอมนับถือพุทธศาสนา คำที่กล่าวกันว่า พุทธศาสนาเหมือนกัน หรือเข้ากันได้กับวิทยาศาสตร์นั้น มีผู้ตีความกันว่า เพราะพุทธศาสนาแยกสังขารร่างกาย ออกวิเคราะห์หาความจริงเช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์แผนปัจจุบัน แยกธาตุต่าง ๆ ออกหาคุณสมบัติชั้นละเอียด ข้าพเจ้าเห็นว่า คำกล่าวนี้ยังไม่เพียงพอกับคุณค่าอันสูงสุดแท้จริงของพุทธศาสนา เพราะถ้ากล่าวเช่นนั้นแล้ว วิชาสรีรศาสตร์หรือแพทยศาสตร์อันเกี่ยวกับการแยกตรวจร่างกาย ก็จะกลายเป็นพุทธศาสนาไปส่วนหนึ่งด้วย. ที่แท้ควรกล่าวว่า เหมือนกันโดยที่หลักวิทยาศาสตร์ ก็ทนต่อการพิสูจน์ อาจทำการพิสูจน์ให้ดูเอง หรือยอมให้ใครพิสูจน์ได้ทุกท่าทุกทาง จนเขาหมดท่าจะพิสูจน์เพื่อโต้แย้งอีกต่อไป และหมดความสงสัย เช่นเดียวกับพุทธศาสนา ยอมให้ใครเพ่งพิสูจน์ซักไซ้อย่างไรก็ได้ ยอมทนอยู่ได้จนเขาหมดวิธีพิสูจน์และต้องเชื่อ, สัจจะย่อมไม่ตาย ! คำว่า วิทยาศาสตร์ในที่นี้ หมายถึงวิชา (Science) ที่แท้จริงทุก ๆ อย่างไม่เฉพาะแต่การแยกธาตุ (Chemistry) เท่านั้น, แม้คณิตศาสตร์ (Mathematic) ก็เป็นวิทยาศาสตร์ในที่นี้ด้วย. ถ้าท่านสงสัยว่าวิชาเลขหรือคณิตศาสตร์จะทนต่อ พิสูจน์

---

๑. ตรัสว่า "... เมื่อเขาใคร่ครวญต่อเนื้อความแห่งธรรมอยู่ ธรรมทั้งหลายย่อมทนต่อการพิสูจน์ได้. เมื่อธรรมทั้งหลายทนต่อการพิสูจน์ได้ เขาย่อมเกิดความพอใจและความขยันขันแข็ง ..." จังกีสูตร ม. ม. ไตร. ล. ๑๓ น. ๖๐๕ บ. ๖๕๘

ได้เหมือนพุทธศาสนาอย่างไร ก็จงลองคิดดูอย่างง่าย ๆ ที่สุดว่า ๒+๓=๕ เป็นต้นนี้มันเป็นความจริงเพียงไร. มีใครบ้างที่อาจพิสูจน์ให้เห็นได้ว่า ๒ บวกกับ ๓ ได้ผลเป็นอย่างอื่นนอกจาก ๕. ใครจะพิสูจน์โดยวิธีไรกี่ร้อยกี่พันเท่าก็ตาม มันยังคงเป็น "๒+๓=๕" อยู่เสมอ, เป็นหลักที่แข็งแรงยิ่งกว่าภูเขาหินแท่งทึบ อันอาจหวั่นไหวได้ โดยธรรมชาติ หรืออุตุนิยมแปรปรวน, หลักความจริงแห่งวิทยาศาสตร์เหล่านี้ มั่นคงมีอุปมาฉันใด พุทธศาสนาก็มีหลักแห่งความจริงหนักแน่นมั่นคงฉันนั้น. แม้จะขนเอาการแยกธาตุและตรวจค้นพิสูจน์ อย่างที่เรียกว่า วิทยาศาสตร์แผนใหม่ทั้งหมดมาเป็นเครื่องมือพิสูจน์ ก็ไม่อาจพิสูจน์พุทธศาสนาให้เศร้าหมองไปได้ แม้แต่นิดเดียว ขอแต่อย่าให้ไปหยิบให้ถูกกะพี้ของพุทธศาสนา เช่น พิธีต่าง ๆ เป็นต้น มาพิสูจน์ในนามว่า พุทธศาสนาก็แล้วกัน. ความจริงหรือพุทธ-ศาสนาจะยังคงอยู่ชั่วโลก ไม่มีสมัยหรือขีดขั้นกำหนดเวลาอายุ เพราะเป็นการเรียนรู้ธรรมชาติ เพื่อชำนะธรรมชาติด้วยความจริง. เช่นนี้ยังมิเป็นเครื่องชี้อันเด่นชัดว่า พุทธศาสนาเข้ากันได้กับวิทยาศาสตร์ ซึ่งโลกปัจจุบัน ย่อมบูชาอย่างสนิททั่วหน้า โดยลักษณาการอย่างไรเจียวหรือ ? และข้อสำคัญที่สุดก็คือ เมื่อมีแต่<u>พุทธศาสนาเท่านั้น</u> ที่เข้ากันได้กับวิทยาศาสตร์ของโลกแล้ว จะยังมีศาสนาไหนอีกเล่า ที่ควรจะเป็นศาสนาแห่งสากลโลก, นอกจากพุทธศาสนา ?[๑]

โมกขพลาราม.

๑. กรกฎ. ๗๗

[๑] **หมายเหตุส่วนตัว :–** ที่จริงศาสนาทั้งหลายมีจุดมุ่งอยู่อย่างเดียวกัน คือความสุข ถ้าจะปรับกันเข้าให้สนิท ก็จะลง

กันได้เป็นศาสนาเดียวกัน ! ใครมีคุณสมบัติแค่ไหน ยอมอยู่ในระดับแค่นั้นเหมือนพี่น้องหรือผู้มีคุณวุฒิ ยิ่งหย่อนกว่ากัน ยืนเรียงแถวกันตามลำดับวุฒิ ก็จะมีแต่ศาสนาเดียวในโลก ! ขอแต่อย่าถือเราถือเขาถึงกับพยายามทำลายเพื่อนศาสนาอื่นเพื่อประโยชน์ตน ด้วย "การรุกเงียบ ๆ" อย่างใดอย่างหนึ่งก็แล้วกัน. หลักศาสนาอื่นทั้งหลาย มีเพียงโลกิยะ, ไม่พ้นไปได้, ส่วนพุทธศาสนายังมีสูงขึ้นไปถึงโลกุตตระด้วย; มีทั้งสองอย่าง ใครจะเลือกเอาอย่างไหนก็ได้. หลักโลกุตตระหรือที่เกี่ยวกับโลกุตตระเท่านั้น ที่พุทธศาสนามีอยู่ อย่างที่ศาสนาอื่นไม่มีเสียเลย. จึง "**อม**" ศาสนาอื่น ๆ ไว้ได้ทั้งหมด -พุทธทาส.

พุทธศาสนา, เพสสิมิสม
หรือ ออปติมิสม?

พุทธศาสนาไม่ใช่ทั้งเพสสิมิสม และออปติมิสม[๑] เพราะเพสสิมิสม และออปติมิสมเป็นลัทธิที่ดิ่งลงไปจนถึงที่สุดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทั้งสองอย่าง; ส่วนพุทธศาสนาสั่งสอนสัจจธรรมอันเดินไปตามสายกลาง. เพสสิมิสมนั้นจัดได้ว่าเป็นมูลแห่งอัตตกิลมถานุโยค, ออปติมิสม ก็เป็นทางมาแห่งกามสุขัลลิกานุโยค. ทั้งสองลัทธินั้น ไม่กล่าวถึงการแก้ไขให้ความเป็นเช่นนั้น ๆ กลายเป็นตรงกันข้ามกับที่เป็นอยู่หรือที่เป็นมาแล้วได้. ส่วนพุทธศาสนาสอนให้ดูโลกในแง่ของเพสสิมิสมก่อนแล้ว และสอนหนทางแก้ไขให้มันกลายเป็นดีไป ซึ่งเป็นอันว่าไม่ปัดออปติมิสมเสียทีเดียว. พุทธศาสนาสอนว่าชีวิตนี้เต็มไปด้วยอาการที่ทนยาก, เป็นมายาเหลวไหล, ถูกกักขังและทรมาณอยู่โดยอวิชชา, ไม่ได้อย่างใจหวังสักอย่างเดียว ทั้งส่วนร่างกายหรือส่วนจิตใจก็ตาม. นี่แสดงว่าคล้ายกับจะเอียงไปฝ่ายเพสสิมิสม, แต่พุทธศาสนาไม่ได้สอนเพียงเท่านั้น ได้สอนวิธีที่จะทำชีวิตให้ตรงกันข้ามกับอาการเช่นนั้นได้ด้วย คือ อัฏฐังคิกมัคค์ หรือมัชฌิมา ปฏิปทา อันมีหลักสั้น ๆ ว่า ชีวิตอาจบริสุทธิ์ และหลุดพ้นจากการทรมาณได้ด้วยการประพฤติอย่างถูกต้องของเราเอง จนเราอาจเป็นผู้ที่มีความเยือกเย็นใจของเราเองได้เสมอทุก ๆ ฉาก ที่โลกมันจะปรวนแปรไป ความคิดนึกในใจของพุทธบริษัท ไม่ได้ถูกบังคับให้เชื่อ หรือเห็นอยู่ในวงกำจัดดุจ

---

๑. เพสสิมิสม ลัทธิเห็นสิ่งทั้งปวงเป็นไปในแง่ร้าย, ออปติมิสม เห็นเป็นไปในแง่ดี,

พวกเพสสิมิสต์ หรือ ออปติมิสต์. เมื่อเขายังพอใจที่จะหมุนกลิ้งไปกับโลกอันเอิบอาบ ไปด้วยความดีใจ และเสียใจ เขาก็มีอิสระที่จะทำเช่นนั้น เมื่อเขาเห็นว่ามันน่าเบื่อหน่าย เขาก็มีอิสระและหนทางที่จะเอาชนะมันเสียได้อย่างเด็ดขาด เพราะเหตุนี้เอง พุทธศาสนาจึงมิใช่เพสสิมิสม์ หรือ ออปติมิสม์เลย เป็นแต่มีแง่บางแง่ที่อาจลวงตาคนบางคน ให้เห็นเป็นเพสสิมิสม์ หรือ ออปติมิสม์ อย่างใดอย่างหนึ่งตามที่เขาจะเห็นไปในบางคราวเท่านั้น.

"จะมัวหัวเราะอะไรกัน บันเทิงอะไรกัน ก็เมื่อโลกอันเป็นที่อยู่อาศัยของหมู่สัตว์นี้มักลุกโพลงอยู่เป็นนิจ" นี่เป็นพระพุทธภาษิต (ชราวัคค์ ธ. ขุ) ซึ่งแสดงว่าพระองค์ก็ทรงเห็นโลกเช่นเดียวกันกับที่พวกเพสสิมิสต์เห็น แต่ติดต่อไปจากคำข้างต้นนั่นเอง พระองค์ได้ตรัสสืบไปว่า "พวกท่านทั้งหลายถูกความมืดบอดครอบงำหุ้มห่อไว้เต็มที่แล้ว ก็ยังไม่แสวงหาประทีปเครื่องนำของตนเอง" ซึ่งแสดงว่า แสงสว่างแห่งความรอดพ้นนั้นมีอยู่ นี่เราจะเห็นได้ว่าไม่ทรงปฏิเสธพวกออปติมิสต์ และพระองค์ทรงเป็นพวกกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทาโดยแท้.

ในที่อื่นตรัสว่า "สิ่งที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งตัวมันเองทุก ๆ สิ่งไม่เที่ยงแท้ถาวร เป็นทุกข์ และทั้งสิ่งที่มีเหตุปัจจัยและไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยปรุงแต่งตัวมัน ทั้งสองอย่าง ไม่ใช่เป็นสิ่งซึ่งเป็นตัวเป็นตนหรือมีตัวมีตนอยู่ในมัน" นี่แสดงว่าทุก ๆ สิ่งในโลกนี้เป็นพิษแก่ผู้ที่เข้าไปยึดถือโดยประการทั้งปวง แต่มิได้แสดงว่าเราไม่มีหนทางที่จะวางสิ่งนั้น ๆ หรือเอาชนะอยู่เหนืออิทธิพลของสิ่งนั้นได้ เพราะเหตุว่าพร้อมกันนั่นเอง พระองค์ได้ทรงสอน

วิธีแห่งโลกุตตรปฏิปทา—ทางที่จะเป็นอิสระอยู่เหนือโลก ไว้อย่างแจ่มแจ้งชัดเจนยิ่งด้วย เมื่อเรามีใจหลุดพ้นแล้ว โลกก็ไม่เป็นพิษต่อเรา เช่นนี้เราจะมาบัญญัติว่าโลกนี้เป็นยาพิษ หรือเป็นอาหารที่ดีของมนุษย์เด็ดขาดลงไปอย่างไรได้ สุราหรือแอลกอฮอล์ เมื่อเราแพ้มัน ดื่มด้วยความโง่เขลา มันก็เป็นของให้โทษ เมื่อใช้เป็นยาด้วยความมีสติสัมปชัญญะก็ปรากฏว่ามันเคยช่วยชีวิตมนุษย์ไว้แล้ว มีจำนวนไม่น้อย เราจะกล่าวว่าสุราเป็นโทษหรือเป็นคุณส่วนเดียวอย่างใดอย่างหนึ่งยังมิชอบฉันใด การที่จะกล่าวว่าโลกนี้เป็นเพสสิมิสม์ หรือออปติมิสม์ โดยเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ไม่ได้ฉันนั้น. เราหลงใหลต่อโลก โลกก็เป็นพิษต่อเรา เมื่อเราเอาชนะโลกได้ มันก็เป็นเครื่องอุปกรณ์แก่เราได้อย่างดี เช่นเดียวกับช้างที่เรายังฝึกฝนมันไม่ได้ กับเมื่อเราฝึกมันจนเชื่องดีแล้ว ฉันใดก็ฉันนั้น.

พระธรรมเทศนา

แสดงโดย

ปทุโมภิกขุ (สุชีพ พัฒนาศักดิ์)

วัดชุมพรรังสรรค์ อำเภอเมืองชุมพร

วันที่ ๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๓

ในการบำเพ็ญกุศลอุทิศแด่ คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์

นโมตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมสมฺพุทธสฺส นโมตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทธสฺส นโมตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมสมฺพุทธสฺส

ชีวิตํ พยาธิ กาโล, จ เทหนิเขปนํ คติ, ปญฺเจเต ชีวิตสฺส โลกสฺสมึ, อนิมิตฺตา นนายเร ติ.

ณ. โอกาสบัดนี้ จักได้แสดงพระธรรมเทศนา เนื่องในงานการบำเพ็ญกุศลศพ คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ เศรษฐการจังหวัดชุมพร ผู้ได้ถึงมรณะกรรมด้วยโรคเส้นโลหิตหัวใจตีบ สุดที่จะแก้ไขหรือเยียวยาจากแพทย์ให้หายได้ ในวาระสุดท้ายก็ถึงซึ่งอวสานกาลอันเป็นที่สุดแก่ชีวิต ท่านเจ้าภาพ อันมีคุณนายพรรณีศรีภรรยา ได้จัดการตั้งศพบำเพ็ญบุญบำเพ็ญกุศลสืบมาถึง ๕ วัน ๕ คืน จนกระทั่งค่ำของคืนวันนี้ นับได้ว่าเป็นคืนสุดท้ายของงาน อันเป็นการบำเพ็ญบุญ

กุศลที่ท่านเจ้าภาพได้จัดตั้งขึ้นด้วยความตั้งใจ เพื่ออุทิศกุศลครั้งสุดท้าย แด่คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ ผู้เป็นสามี

ในโอกาสที่ได้บำเพ็ญกุศลที่ผ่านมานั้น ปรากฏว่าได้รับเกียรติ จากคณะข้าราชการและญาติมิตร ทั้งส่วนภายในจังหวัดชุมพร และต่างจังหวัด อาทิเช่น จังหวัดตรัง และระนองเป็นต้น สังเกตได้จากช่อดอกไม้ที่นำมาคำนับศพก็มีมาก ทั้งที่มาด้วยส่วนตัวก็มีมากอีกเหมือนกัน แสดงถึงผู้ตายย่อมเป็นที่อาลัยแก่เพื่อนข้าราชการ ท่านผู้บังคับบัญชา และบรรดาญาติมิตรอย่างแท้จริง แม้ในค่ำของคืนวันนี้ ก็ยังได้รับเกียรติจากคุณโยมประพัฒน์ บุญช่วย ผู้ว่าราชการจังหวัดชุมพรกับคุณนายสังวาลย์ ได้มาร่วมเป็นเจ้าภาพ และเป็นประธานในพิธีในครั้งนี้ด้วย นับได้ว่าเป็นการได้รับเกียรติอย่างสูงสุด ระหว่างผู้ใหญ่กับผู้น้อย ซึ่งเปี่ยมล้นไปด้วยคุณธรรม สมกับเป็นผู้นำอันเป็นเยี่ยงอย่างที่ดี คู่ควรแก่การประพฤติปฏิบัติ แด่ทุก ๆ ท่านสืบไป

ในการมรณะกรรมของคุณธรรมศักดิ์ครั้งนี้ นับว่าเป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่สำหรับชีวิต ย่อมเป็นธรรมดาอยู่เอง ทางด้านครอบครัวอันมีภรรยาและบุตร ที่จะต้องมีความโศกเศร้าเสียใจ ยากที่จะหาสิ่งใดมาเปรียบเทียบได้ เพราะเป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ในชีวิต ที่ไม่มีใครสามารถหาสิ่งหนึ่งสิ่งใดมาทดแทนได้ แม้ภรรยากับบุตร ก็มิได้คาดหมายมาก่อนเลยว่า จะต้องประสบกับชตากรรมอย่างที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ อันวัตถุสิ่งของนั้น ๆ ถ้าหากมีการสึกหรอ หรือเปลี่ยนแปลงไป ก็อาจสามารถหาสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาซ่อมแซม หรือทดแทนกันได้ แต่ชีวิตของบุคคลหนึ่งจะให้เหมือนกันกับอีกชีวิตหนึ่งนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ เกียรติยศ, ชื่อเสียง, ตำแหน่งหน้าที่การงาน, ตลอดถึงอุปนิสัยใจคออันเป็นคุณธรรมนั้น จะ

มีในบุคคลคนเดียวกันให้เหมือนกันนั้นไม่ได้ อย่าว่าแต่เป็นพี่หรือน้องที่ร่วมบิดา—มารดา ที่คลานตามกันมาเลย

ในวิถีชีวิตของบุคคลก็เหมือนกันย่อมแตกต่างออกไป ไม่มีใครหยั่งทราบชตากรรมแห่งชีวิตได้ว่า จะเป็นไปในรูปใด และเกิดขึ้นเมื่อไหร่ แม้แต่คุณธรรมศักดิ์เองก็มิสามารถล่วงรู้มาก่อนเลยว่า การสร้างชีวิตมาร่วมกับศรีภรรยาคู่ทุกข์ คือคุณนายพรรณี พร้อมด้วยลูกน้อยทั้งสองนั้นอันเป็นที่รักเปรียบปานดวงใจที่ได้ให้กำลังใต่เต้าขึ้นอยู่ในระดับกรมการจังหวัด ในตำแหน่งอันสูงเกียรติดังกล่าวแล้ว และก้าวหน้าต่อไปไม่ย่อท้อถอยหลัง ความหวังคืออนาคต เพื่อภรรยาและบุตร อันเป็นสุดที่รักสืบต่อไป แต่อนิจจา ! เพราะไม่ล่วงรู้ชตากรรมในชีวิตนั้นได้ ซึ่งทุก ๆ คนก็ย่อมประสบกับตนเองมิวันใดก็วันหนึ่ง อย่างที่คุณธรรมศักดิ์ได้ประสบเสียแล้วอย่างนี้ นี่แหละที่อาตมาจึงได้กล่าวไว้เป็นข้อใหญ่ใจความตามพระพุทธโอวาทของพระพุทธเจ้าด้วยองค์ธรรม ๕ ประการ นั้นว่า "ชีวิตํ พยาธิ กาโล, จ เทหนิเขปนํ คติ, ปญฺจเต ชีวิตสฺสโลกสฺสมึ, อนิมิตฺตานนายเร" ซึ่งแปลเป็นใจความว่า

๑. ชีวิต คือความเป็นอยู่

๒. พยาธิ คือความเจ็บไข้

๓. กาล คือเวลา

๔. เทหนิเขปนํ คือสถานที่ทอดร่างกาย

๕. คติ คือที่ไปอันเป็นที่ไปสู่ภพภูมิต่าง ๆ

องค์ธรรม ๕ ประการนี้แหละ หานิมิตอันเป็นเครื่องหมายมิได้ มีความมุ่งหมายดังนี้

๑. ชีวิต คือความเป็นอยู่ของมนุษย์ แม้สัตว์ก็ตกอยู่ในสภาพเดียวกัน ซึ่งย่อมจักต้องมีความเป็นอยู่แตกต่างกันตามสภาพของสัตว์นั้น ๆ ความเป็นอยู่ของมนุษย์ก็อย่างหนึ่ง ความเป็นอยู่ของสัตว์ก็อย่างหนึ่ง ย่อมผิดแผกแตกต่างกันในความเป็นอยู่ดังนี้

ความจริงชีวิต มิได้เป็นไปตามความเข้าใจของโลกสมมุติไม่ นั่นเป็นเพียงแต่วิถีชีวิต อันเป็นวิธีการแต่ละบุคคลเท่านั้น แต่ความจริงแห่งชีวิตมีอยู่และก็มีอยู่โดยทั่วไป ไม่เลือกชาติ ชั้น วรรณะ ภาษา อะไรทั้งนั้น "นั่นคือกฎปัจจยาการแห่งชีวิต" อันหมายถึงธรรมดาแห่งชีวิต ทุก ๆ ชีวิตที่จะต้องเป็นไปตามกฎ ซึ่งไม่มีใครผู้ใดผู้หนึ่งหลบหลีกได้ คล้ายกับว่า เป็นกฎธรรมชาติที่ได้บัญญัติไว้กับโลก โดยมิได้เลือกเชื้อชาติ ระดับชั้น ย่อมจะมีส่วนเกี่ยวพันเหมือนกันหมด พระพุทธองค์ทรงค้นพบกฎความเป็นจริงอย่างนี้ ซึ่งมีอยู่ ๕ ประการด้วยกัน

(๑) ความชรา

(๒) ความเจ็บ

(๓) ความตาย

(๔) ความจำพรากจากสิ่งที่ชอบใจและที่รัก

(๕) กรรมอันใดที่กระทำลงไป ย่อมเป็นของ ๆ ตัว ดีหรือชั่ว ย่อมได้รับผลสนองตอบ ตามการกระทำนั้น ๆ เสมอ

เมื่อความเป็นจริงแห่งชีวิต อยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติ อยู่ในรูปการณ์เช่นนี้ วิถีชีวิตจึงเปลี่ยนแปลงไปไม่คงที่ ดีบ้าง เลวบ้าง สุขบ้าง ทุกข์บ้าง จนบางท่าน บางคนให้เหตุผลสำหรับชีวิตเอาไว้ว่า

"ชีวิตเปรียบประดุจเหมือนกับฟองไข่ ขณะที่ถูกกระแสคลื่นซัดเหวี่ยงเข้าหาฝั่ง ย่อมจะได้รับการกระทบกระทั่งแตกทำลาย ชีวิตกับความตายก็เปรียบประดุจกันฉันนั้น"

"ชีวิตเหมือนกับหยาดน้ำค้าง ขณะต้องพยับแดดยามอรุณเริ่ม ชั่วระยะกาลเวลาหนึ่ง ก็ย่อมเหือดแห้งหายไป หาสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นสาระแก่นสารมิได้"

"เพราะเหตุฉะนั้นไซร้ ท่านผู้เป็นเจ้าของชีวิตทั้งหลายจะหาอะไรเป็นเครื่องหมายสำหรับชีวิตเป็นไม่ได้"

๒. พยาธิ คือความเจ็บไข้ อันเป็นเครื่องเบียดเบียนชีวิต ก็มีอยู่เป็นประจำสำหรับชีวิตมนุษย์ แต่ก็สุดจะเดากันได้ ทายกันออก บอกกันถูก ว่าในตัวของบุคคลแต่ละคนนั้น จะมีโรคภัยภายในกายสักกี่โรค แต่ละโรคก็มิมีใครสามารถจะปฏิเสธได้ หากบังเกิดขึ้นแก่ใครผู้ใดผู้หนึ่ง ก็เท่ากับว่ากำลังต่อสู้กับข้าศึกอย่างหนักทีเดียว เพราะร่างกายเป็นสิ่งสาธารณะเป็นที่นำมาแห่งโรคร้ายนาๆ ชนิด ฉะนั้นบุคคลใดมีชีวิตที่ปราศจากโรค พระพุทธองค์ทรงกล่าวว่าเป็นลาภอันประเสริฐสุดทีเดียว จะเห็นได้ว่า ขณะที่มีความเจ็บไข้เกิดขึ้น ย่อมทำให้เขาผู้นั้นระดรูป ซูบผอม หมดความสนใจในเรื่องรูปกาย ขอแต่เพียงให้หายคลายจากความมีโรคเท่านั้น ทั้งยังสามารถทำให้กิจการงานตนของแต่ละบุคคลยุติลงดุจกับเครื่องจักร แม้เงินทองที่หามาได้ด้วยความลำบากยากนัก ก็จักต้องจับจ่ายมาตรว่าทรัพย์สินทั้งหลายที่มีอยู่ ก็จะนำออกสู่การใช้จ่าย เพื่อต้องการชีวิตให้ผ่อนคลายด้วยโรคาพาธนานับประการ และยิ่งไปกว่านั้น แม้ชีวิตที่ต้องแตกตายทำลายขันธ์มีสาเหตุมาจากความเจ็บเท่านั้นมิใช่หรือ อนุภาพของมันนั่นก็คือความตาย "ความตายจึงเป็นข้าศึกแก่ชีวิตอย่างมาก ข้าศึกภายนอกอันเป็นศัตรูย่อมหลบหลีกได้ด้วย

ปัญญา แต่ข้าศึกภายในร่างกาย คือความเจ็บไข้ จะหลบหลีกอย่างไรย่อมไม่พ้น" และจะประสบแก่บุคคลทุก ๆ คน ในลักษณะ ๓ ประการคือ

ความเจ็บไข้ ชนิดที่รักษาหายอย่างหนึ่ง

ความเจ็บไข้ ที่ไม่รักษาแล้วตายอย่างหนึ่ง

และความเจ็บไข้ ที่มิต้องรักษาแล้วหายเอง

เหตุนี้แหละท่านทั้งหลาย จงอย่าได้ประมาท และคาดคิดว่าชีวิตยังสบาย ปราศจากความเจ็บไข้ หานิมิตไม่ได้ ที่วิญญูชนทั้งหลายจะกำหนดรู้เช่นเดียวกัน

๓. กาล คือเวลาที่มีส่วนเกี่ยวพันกับชีวิต กาลเวลาบางอย่างเป็นคุณ บางเวลาก็เป็นโทษ กาลเวลาที่เป็นคุณเรียกว่า กาลสมบัติ กาลเวลาที่เป็นโทษ เรียกว่า กาลวิบัติ

"สมบัติกับวิบัติเป็นของคู่กันมาตั้งแต่ไหนแต่ไร ท่านที่เพียบพร้อมด้วยสมบัตินับว่าเป็นบุญลาภอันยิ่งใหญ่ แต่อย่าทำความประมาท เพราะสมบัติอาจจะกลับเป็นวิบัติได้ในชั่ววินาทีที่ยังไม่ทันนึกฝัน"

๔. เทหนิเขปนํ สถานที่ทอดร่างกายตาย อันเป็นวาระสุดท้ายของชีวิต ซึ่งก็มิมีใครสามารถจะคาดคิดว่าคนเราจะตายที่ไหนดี ในน้ำ บนบก หรือในอากาศ ก็ยังมีบุคคลใช้เป็นสถานที่ตายกันมาแล้วทั้งนั้น แม้ผู้ตายนั้น ๆ ก็ยังคงไม่เคยคิดมาก่อนเลยว่า ตนเองจะต้องไปตายที่นั่นที่นี่ หรือตามสถานที่ ที่ตนได้คาดหมายเอาไว้ก่อนเป็นไม่มี อุบัติเหตุทั้งหลายที่คอยปล้นชีวิตมนุษย์อยู่ทุกวันนี้ ถ้าหากทุก ๆ คนรู้ตัวว่าไปตายกันแล้ว ใครบ้างที่จะกล้าไปในสถานที่นั้น ๆ เพราะทุก ๆ คนย่อมรักชีวิต ดังโบราณภาษิตว่า รักตัว–กลัวตาย กันอยู่ทั้งสิ้น

ความตายนั้น คนเราตายจริง ๆ อยู่ ๒ วิธี คือวิธีแรกเรียกว่าตายดี และอีกวิธีหนึ่งเรียกว่าตายไม่ดี ในเมื่อเกิดมาทั้งที มีความตายเป็นที่สุด ก็ขอให้ความตายนั้น เป็นการตายดี มีเจ้าภาพตั้งใจทำบุญ พระตั้งใจเทศน์ ญาติพี่น้องและเพื่อนฝูง ตั้งใจมาบำเพ็ญบุญกุศลอย่างจริงใจ "ทุกคนถือว่าชีวิตมีค่า แต่เกียรติมีค่ามากกว่าชีวิต"

๕. คติ คือที่ไป ที่ไปของปุถุชนนั้นมีอยู่ ๒ อย่างคือ สุคติ และทุคติ

สุคตินั้น หมายถึงคติที่ดี คือไปดีนั่นเอง จะไปไหนก็ได้ แต่ขอให้ไปดี ๆ กลับดี ๆ สถานที่จะไปก็เลือกสถานที่ไปดี ๆ คือให้มีคติสมบัติ แม้ตายจากโลกไป ก็ย่อมสู่สุคติ คือปฏิสนธิในภพภูมิที่ดี ๆ อยู่นั่นเอง

ทุคตินั้น หมายถึงคติที่ไปไม่ดี คือไปก็ไม่ดี ประดุจไม้ขีดไฟกับเทียนไข หากไม้ขีดมีก้านดี แต่นำไปจุดเทียนที่เปียกน้ำ ความสว่างก็ไม่ปรากฏ คงมืดมิดปิดหูปิดตาไร้สาระประโยชน์ ยังหนาแน่นด้วยกิเลสแม้ละโลกไปก็ย่อมไปสู่ทุคติ คือไปปฏิสนธิในภพภูมิที่ไม่ดี อันมีทุคติเป็นที่หวัง

ที่หวังคือ ที่ ๆ ไปเกิดที่ดี ๆ อันเป็นสุคตินั้น ก็ได้แก่การเกิดเป็นมนุษย์ เทวดา ๖ รูปพรหม ๑๖ และอรูปพรหม ๔ นี่คือไปเกิดในภพภูมิ ที่ทุก ๆ คนว่าดี คือดีแบบโลกียวิสัย การไปเกิดในที่ไม่ดี ที่เรียกว่าทุคตินั้น คือไปเกิดในอบายภูมิทั้ง ๔ มี นรก ๑ เปรต ๑ อสุรกาย ๑ และสัตว์เดียรัจฉาน ๑

ท่านทั้งหลาย เมื่อกำหนดรู้ไม่ได้ ก็ย่อมเคลือบแคลงสงสัย ก็งดให้ได้โปรดตั้งใจเว้นการกระทำที่ไม่ดี ที่รู้ตัวว่า ทำให้ตัวเอง เลวลงต่ำลง และเสื่อมลง บัณฑิตชนไม่สรรเสริญการกระทำนั้น ๆ จงหันมากระทำในสิ่งที่ดี ที่ทำให้ตัวเองดีขึ้น เจริญขึ้น สบายกาย สบายใจในการกระทำ บัณฑิตย่อม

สรรเสริญแห่งการกระทำนั้น และพร้อมกันนั้นทำจิตใจให้สบายคลายกังวล ปราศจากความเศร้าหมองใจ พยายามทำใจให้สะอาดผ่องใสอยู่เสมอ ก็ได้ชื่อว่าเป็นบุคคลที่ได้สร้างสรรความดีมีคุณค่าให้แก่ตนเอง ได้ชื่อว่าเป็นผู้พึ่งตนเองเป็น และรักตนเองถูกได้ชื่อว่าเป็นลูกตถาคตโดยแท้

สำหรับผู้มีปัญญา มาพิจารณาหยั่งทราบความเป็นจริงแห่งชีวิตดังได้บรรยายมานี้ ซึ่งไม่มีผู้ใดจะหลบหลีก หรือซ่อนเร้นให้เป็นอย่างอื่นได้ พระพุทธองค์จึงทรงสอนเอาไว้ทุกชีวิตนั้นไซร้ อย่าได้ตั้งอยู่ในความประมาทเลย

คือมีชีวิตอยู่ ก็มีชีวิตอยู่อย่างบุคคลไม่ประมาท และสามารถดำเนินชีวิตโดยชอบธรรม ประกอบกรรมาชีพด้วยความสุจริตใจ มีหน้าที่ๆ จะต้องกระทำอย่างใด ก็ขอให้กระทำด้วยความเต็มใจ และภาคภูมิใจในหน้าที่นั้นๆ คนที่ไม่รับผิดชอบในหน้าที่ จะจัดว่าเป็นคนมีธรรมะหาได้ไม่ ฉะนั้นคนมีธรรมะย่อมจะต้องมีหน้าที่ไม่ว่า เพศ พันธ์ ชาติ ชั้น ภาษาใด ก็ย่อมอาศัยธรรมะ อันเป็นหน้าที่ของแต่ละบุคคลอย่างแท้จริง

แม้แต่องค์สัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ยังทรงมีพุทธจริยาวัตรอันเป็นหน้าที่ขอรพระพุทธองค์ ถึง ๕ ประการ และปฏิบัติหน้าที่นั้นอย่างเที่ยงตรงจนเข้าสู่พระปรินิพพาน

ตามที่ได้กล่าวมา แสดงให้เห็นว่า คุณธรรมศักดิ์เป็นคนมีธรรมะนอกจากจะมีธรรมะอันเป็นหน้าที่ของสามีที่จะต้องปฏิบัติต่อภรรยา และหน้าที่ของบิดาที่จะพึงปฏิบัติต่อบุตรแล้ว ยังรับเอาเป็นธุระในหน้าที่การงานในหน่วยราชการของบ้านเมือง ช่วยเหลือประเทศชาติด้วยความซื่อสัตย์และสุจริตใจ จนเจริญในหน้าที่การงาน ก็ได้โดยอาศัยคุณธรรมเป็นหลักการอันเป็นปรากฏเกียรติยศ

ในตำแหน่งหน้าที่การงานเป็นเศรษฐการจังหวัด ซึ่งเป็นคณะกรมการจังหวัดชุมพรด้วย

คนที่จะมีผลงานเป็นเลิศและดีเด่นได้นั้น ก็ต้องอาศัยวิริยะ อุตสาหะ และเพรียบพร้อมด้วยคุณธรรมอื่น ๆ อย่างแรงกล้าจึงจะกำชัยชนะ นำมาซึ่งเกียรติยศ ดังเช่นคุณธรรมศักดิ์แสดงให้ปรากฏ ตามคุณธรรมแห่งเครื่องเจริญยศที่พระพุทธองค์ได้ทรงวางไว้ เป็นองค์ธรรมถึง ๗ ประการ ดังพระพุทธภาษิตบรรหาร ที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ดังนี้

อุฏฺฐา นวโต สติมโต, สุจิ กมฺมสฺส นิสมฺม การิโน สญฺญตสฺสจ ธมฺม ชีวิโน, อปฺมทฺตสฺส ยโส ภิวฑฺฒติ ซึ่งมีใจความว่าผู้มีคุณธรรมทั้ง ๗ ประการนี้ ย่อมเป็นผู้เจริญด้วยยศ

๑. อุฏฐาน มีความพยายามดี คนที่มีความพยายามนั้น ย่อมเป็นวิถีทางแห่งความสำเร็จ พยายามศึกษาก็ย่อมสำเร็จในการศึกษา ศึกษาแผนกใดก็ย่อมสำเร็จในวิชานั้นแขนงนั้น

ฉะนั้นคุณธรรมศักดิ์ ท่านได้พยายามดี ศึกษามาดี มีความสามารถเรียกว่ารู้งานเข้าใจงานอย่างเต็มที่ เหตุนั้นเก้าอี้สำหรับเศรษฐการจังหวัดชุมพรจึงเป็นของคุณธรรมศักดิ์ในลักษณะผลตอบแทน โดยมิต้องสงสัย

๒. สติ มีสติรอบคอบ สามารถประกอบกิจการงานโดยมิมีการพลั้งเผลอ ผู้ที่ทำงานใด มีสติคุ้มครอง ดังกับเรือที่มีหางเสือ ย่อมแล่นไปสู่จุดหมายได้สำเร็จ คนที่มีสติคอยคุ้มครองอยู่เสมอ ย่อมจะนำชีวิตไปสู่ความสุข นำตนไปสู่ผลสำเร็จเช่นเดียวกันฉะนั้น

๓. สุจิกมฺ ความเป็นผู้มีการงานสะอาด คือทำงานด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่มีการทำงานเพื่อใคร และมิต้องให้ใครมาบังคับ มีอุดมคติอยู่ในใจว่า ทำงานเพื่องาน อย่างแท้จริง คือมีนิสัยรักงาน มิได้ทำงานแบบลูกจ้าง คนทำงานเพื่องานเป็นลักษณะของผู้นำคนทำงานไม่เห็นแก่งาน เป็นลักษณะของลูกจ้างโดยแท้

๔. นิสมฺม มีการงานอันใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำ งานใดก็ตามที่จะสำเร็จเรียบร้อยลงด้วยดีนั้น ย่อมจะต้องเป็นงานที่มีระเบียบและมีโครงการณ์อยู่เสมอ มีการใคร่ครวญปรึกษาปราศัยใช้หลักประชาธิปไตยโดยแท้ ตามแต่ระดับของงานนั้น ๆ งานบางอย่างเป็นแต่เพียงปรึกษา งานบางอย่างต้องลงมติในการประชุม การลงมติ มีการเลือกหัวหน้าสายงาน หรือมีประธาน มีกรรมการในงานนั้น ๆ แสดงถึงงานที่ได้มีการใคร่ครวญ ก่อนที่จะลงมือทำ จะได้ผลมากน้อยเพียงใดก็ต้องขึ้นอยู่กับระดับการงาน และบุคคลอีกเรื่องหนึ่ง

๕. สญฺญม ความเป็นผู้สำรวม คือสำรวมระวังกายระวังวาจา รักษาอารมย์ของจิตใจให้ปกติอยู่เสมอ ก่อนที่จะตัดสินใจทำอะไรลงไป โดยมีการทบทวนใคร่ครวญพิเคราะห์ด้วยความแยบคาย ผลงานที่ได้ย่อมเป็นงานที่นำมาแห่งความภาคภูมิใจเสมอ

๖. ธมฺมชีวี หาเลี้ยงชีวิตโดยชอบธรรม งานโดยชอบธรรมนั้น มีคุณธรรมเป็นหลัก ในตำแหน่งหน้าที่การงานจะเป็นงานใดก็ตาม อันเป็นงานที่สุจริตแล้ว นับได้ว่าเป็นงานที่หาเลี้ยงชีพโดยชอบธรรม โดยตั้งอยู่ในกรอบระเบียบวินัยของบ้านเมือง ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ทำลายประเพณี ตั้งอยู่ในวัฒนธรรมอันดี จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้เจริญ

๗. อปฺปมาท ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท คุณธรรมทั้งหมดที่กล่าวมานั้น ก็ต้องอาศัยความไม่ประมาท เป็นหัวใจอย่างสำคัญ โดยไม่ประมาทในงานรอบคอบในการวางใจในบุคคล เป็นผู้มีเหตุมีผล มีความเชื่อในตนเอง เป็นผู้รู้จักกาล รู้จักประมาณ รู้จักชุมนุมชน คุณธรรมทั้ง ๗ ประการ ดังกล่าวมาแล้วนี้ มีอยู่แก่ผู้ใด ก็ย่อมเป็นผู้เจริญไปด้วยเกียรติยศ ดังเป็นหลักธรรมปรากฏที่คุณธรรมศักดิ์ ได้ยึดถือเป็นหลัก อันเป็นเกียรตินิยมสมกับชื่อ ย่อมจะเป็นตัวอย่างอันดี แด่เพื่อนข้าราชการ และท่านผู้ต้องการความเจริญ ในสายงานนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี

นับว่าการมาร่วมการบำเพ็ญกุศลศพของคณะท่านเจ้าภาพในงานนี้ ผลดีที่ได้ อันเป็นผล ตอบแทนของเจ้าภาพ ซึ่งมีพรรณีและบุตร ได้จัดให้มีการแสดงพระธรรมเทศนาขึ้นนี้ ย่อมเป็นที่ระลึก และเป็นนิมิตรอันดีแด่ญาติมิตรและเพื่อนข้าราชการ ท่านผู้บังคับบัญชา เพื่อความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่สืบไป บุญกุศลใดอันเป็นความดี – อานุภาพ แห่งพระธรรมเทศนาคืนนี้จงเป็นส่วนหนึ่งขอให้ถึงแด่คุณธรรมศักดิ์ จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพเบื้องหน้าโน้นเทอญ

พระธรรมเทศนา เห็นว่าพอเป็นอันสมควรแก่เวลาจึงขอยุติ พระธรรมเทศนาลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้

(เอวํก็มี ด้วยประการฉะนี้) ฯ

"แรงดันเลือดสูง"

แรงดันเลือดคืออะไร ?

เวลาที่หัวใจบีบตัวไล่เลือดออกมาสู่หลอดเลือดแดง กำลังแรงของกระแสเลือดภายในหลอดเลือดนั้นเราเรียกว่า "แรงดันเลือด" แรงดันเลือดนี้เองที่สามารถทำให้เลือดไหลจากหลอดเลือดแดงใหญ่ สู่หลอดเลือดแดงเล็ก สู่หลอดเลือดฝอย และไหลกลับสู่หลอดเลือดดำเล็ก หลอดเลือดดำใหญ่ จนกระทั่งไหลกลับเข้าสู่หัวใจได้ ความจริงแล้วในหลอดเลือดทั้งหลอดเลือดแดงและหลอดเลือดดำก็มีแรงดันเลือดอยู่ แต่ที่เราพูดกันถึงแรงดันเลือดว่า แรงดันเลือดของคนนั้นปรกติ, สูง หรือต่ำก็ตาม เราหมายถึงแรงดันเลือดที่มีอยู่ภายในหลอดเลือดแดงเท่านั้น

หลอดเลือดของคนเรานั้น ยืดตัวและหดตัวได้เหมือนท่อยาง เวลาที่หัวใจบีบตัวไล่เลือดให้พุ่งเข้ามาในหลอดเลือดแดง หลอดเลือดแดงก็จะขยายตัวเพราะแรงดันเลือดเพิ่มขึ้นในหลอดเลือดนั้น แต่พอหัวใจขยายตัวคือหยุดการบีบไล่เลือด หลอดเลือดแดงก็หดตัวลงเพราะแรงดันเลือดต่ำลงกว่าเวลาที่มีเลือดพุ่งเข้ามาอยู่

การวัดแรงดันเลือดภายในหลอดเลือดนั้น ได้กระทำกันเป็นครั้งแรกเมื่อ ๒๐๐ ปีกว่ามาแล้ว คือใน พ.ศ. ๒๒๗๔ โดยสตีเฟ่นเฮลส์ใช้หลอดแก้วเล็ก ๆ ซึ่งตอนปลายด้านหนึ่งงอเป็นรูปมุมฉาก เอาปลายด้านนี้สอดเข้าไปในหลอดเลือดแดงที่โคนขาของม้า พบว่าแรงดันในหลอดเลือดนั้นจะดันเลือดให้เข้ามาในหลอดแก้วได้สูงถึง ๘ ฟุต ๓ นิ้ว ต่อมามีการคิดวิธีวัดโดยการใช้ปรอทใส่ไว้ในหลอดแก้ว และดูว่าแรงดันเลือดจะดันให้ปรอดนั้นสูงขึ้นมาได้เท่าใด โดยวิธีนี้แรงดัน

เลือดในหลอดเลือดแดงของคนจะดันปรอทในหลอดแก้วเล็ก ๆ สูงขึ้นมาได้ประมาณ ๑๒๐ มิลลิเมตร

การวัดแรงดันเลือดในปัจจุบันนั้น ได้มีการคิดสร้างเครื่องมือสำหรับวัดแรงดันเลือดขึ้นมาใช้ในด้านการปฏิบัติของการแพทย์ ดังที่ได้เห็นกันอยู่ในทุกวันนี้ โดยไม่ต้องใช้เข็มแทงเข้าไปในหลอดเลือดเหมือนแต่ก่อน เพียงแต่ใช้ผ้าที่ต่อกับถุงยางพันรอบเส้นเลือดแดงใหญ่ที่โคนแขนเหนือข้อพับ เมื่อสูบลมเข้าไปในถุงยางให้มากพอ แรงดันนี้จะไปกดหลอดเลือดให้ตีบ แล้วเมื่อค่อย ๆ ปล่อยลมให้แรงกดเท่ากับแรงดันภายในหลอดเลือด เลือดจึงจะไหลผ่านมาได้ และแพทย์ทราบแรงดันนี้ได้จากการฟังเสียงของเลือดที่ไหลผ่านมาในหลอดเลือดแดงตรงข้อพับ

แรงดันเลือดของคนเราอาจเปลี่ยนแปลงได้

ค่าของแรงดันเลือดนั้นไม่ใช่คงที่อยู่ตลอดเวลาเสมอไป มีเหตุต่าง ๆ ที่อาจทำให้ค่าของแรงดันเลือดเปลี่ยนไปได้เสมอ คือ

๑. การทำงานของหัวใจ ถ้าหัวใจเต้นแรงคือบีบตัวแรง ก็ทำให้แรงดันเลือดสูงขึ้นได้ และถ้าบีบตัวอ่อนหรือหมดกำลัง แรงดันเลือดก็ต่ำลงได้ ดังนั้นการวัดแรงดันเลือดนั้นอาจได้ค่าเปลี่ยนแปลงไปแล้วแต่ระยะเวลาที่หัวใจออกแรงทำงานมากหรือน้อย ถ้าวัดภายหลังการออกกำลังกาย แรงดันเลือดก็ย่อมสูงมาก ในการวัดแรงดันเลือดตามปรกติจึงวัดในท่าที่นั่งหรือนอนพักอย่างน้อย ๑๐ นาที

๒. แรงต้านทานของหลอดเลือด ถ้าหลอดเลือดหดตัวเล็กลงโดยเหตุใดก็ดี แรงดันเลือดก็ต้องสูงขึ้น เช่นเดียวกับท่อยางที่ต่อจากก๊อกน้ำ ยิ่งมีขนาดเล็กแรงดันก็ยิ่งสูง

๓. ปริมาณเลือดที่ดันออกมาในหลอดเลือด ถ้าจำนวนเลือดที่ไหลเวียนในวงจรเลือดเพิ่มมากขึ้น แรงดันภายในหลอดเลือดนั้นก็ย่อมสูงขึ้น ถ้ามีจำนวนน้อยลงเช่นเวลาเสียเลือดไป แรงดันเลือดก็ย่อมลดลง

๔. ความข้นของเลือด ถ้าเลือดข้นมาก แรงดันเลือดก็ต้องสูงมากเพราะมีความหนืด ถ้าเลือดจาง แรงดันเลือดก็ต่ำลง

๕. ความยืดหยุ่นของผนังหลอดเลือด ถ้าหลอดเลือดมีผนังแข็งขึ้น การยืดตัวไม่ดี แรงดันเลือดก็สูงขึ้นด้วย ดังเช่นคนอายุมากย่อมมีแรงดันเลือดสูงกว่าคนหนุ่มสาวหรือเด็ก ๆ

๖. อารมณ์ อารมณ์ต่าง ๆ ที่รุนแรง เช่นดีใจหรือเสียใจมาก ๆ โกรธ ตื่นเต้น วิตกกังวล ฯลฯ จะกระตุ้นให้มีการหลั่งของฮอร์โมนแอดเรนะลีนจากต่อมหมวกไต ซึ่งมีฤทธิ์ทำให้หัวใจเต้นเร็วและหลอดเลือดหดตัว ยังผลให้แรงดันเลือดสูงได้มาก ๆ แต่ก็เป็นอยู่เพียงชั่วขณะเท่านั้น

แรงดันเลือดของแต่ละบุคคลย่อมแตกต่างกัน

แรงดันเลือดของทุกคนจะมีค่าไม่เท่ากัน และไม่มีค่าตายตัวลงไปว่าเท่าใดจึงจะถือว่าปรกติ แรงดันเลือดแตกต่างกันแล้วแต่ เพศ เชื้อชาติ ความเป็นอยู่ ส่วนสูง น้ำหนัก ความอ้วนผอม จิตใจและอารมณ์ ไม่แต่เท่านั้นแต่ละบุคคลเอง แรงดันเลือดก็อาจเปลี่ยนแปลงไปได้ตามเวลาและตามอายุด้วย

ค่าของแรงดันเลือดแสดงออกมาเป็นตัวเลขเศษส่วน

เมื่อแพทย์วัดแรงดันเลือดแล้ว จะบันทึกค่าที่วัดได้เป็นเศษส่วนเสมอ เช่น ๑๓๒/๘๖ มม. ปรอท. นี้หมายความว่าเวลาที่หลอดเลือดแดงขยายตัวเต็มที่ คือ

ขณะที่มีเลือดพุ่งเข้ามาในหลอดเลือดแดงจากการบีบตัวของหัวใจนั้น แรงดันในหลอดเลือดแดงสูง ๑๓๒ มม. ปรอท. (นี้เรียกแรงดันซิสโตลิค) พอหลอดเลือดหดตัวลงในสภาพปรกติแล้ว แรงดันเลือดภายในหลอดเลือดแดงมีค่าสูง ๘๖ มม.ปรอท (นี้เรียกแรงดันไดแอ๊สโตลิค)

ค่าของแรงดันเลือดปรกติโดยเฉลี่ย

ความจริงแล้วยังไม่มีมาตรฐานที่จะบอกได้เลยว่า คนปรกตินั้นจะต้องมีค่าแรงดันเลือดเท่าใดแน่นอนลงไป เพราะแต่ละบุคคลย่อมมีแรงดันเลือดแตกต่างกันดังกล่าวมาแล้ว

ถ้าจะพูดกันอย่างกว้าง ๆ แล้ว "แรงดันเลือด" ที่ถือว่ามีค่าปรกตินั้นก็คือ แรงดันเลือดของแต่ละบุคคล ที่พอจะดันให้เลือดไปสู่อวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายได้พอเพียงตามที่ร่างกายต้องการ

โดยที่ค่าของแรงดันเลือดสูงขึ้นได้ตามอายุ จึงมีผู้แนะว่า ถ้าจะคิดกันอย่างหยาบ ๆ ค่าของแรงดันเลือดของบุคคลผู้นั้นจะเท่ากับอายุของตนบวกด้วย ๑๐๐ เช่นถ้าอายุ ๔๕ ปี แรงดันเลือดก็ควรจะราว ๆ ๑๐๐ + ๔๕ = ๑๔๕ มิลลิเมตรปรอท ซึ่งก็ไม่ใช่เป็นความจริงเสมอไป

โดยเฉลี่ยแล้วค่าของแรงดันเลือดที่ตั้งเอาไว้นั้นกว้างมากคือในคนหนุ่มสาวจะมีแรงดันเลือดราว ๙๐—๑๔๐ มม.ปรอท. ส่วนในคนสูงอายุอาจมีค่าตั้งแต่ ๑๐๐-๑๗๐ มม.ปรอท. พูดกันโดยเฉลี่ยทั่วไปแล้ว ค่าของแรงดันเลือดจะอยู่ราว ๆ ๑๒๐/๘๐ มม. ปรอท. (แต่อย่าลืมว่าค่านี้ ไม่ใช่ค่าตายตัว)

จะทราบได้อย่างไรว่าตนมีแรงดันเลือดสูง ?

การจะทราบว่ามีแรงดันเลือดสูงนั้นก็ โดยให้แพทย์ตรวจและวัดแรงดันเลือด การตรวจร่างกายประจำปีมักทำให้ทราบได้ตั้งแต่เริ่มต้นเป็นใหม่ ๆ

แรงดันเลือดสูงแค่ใดจึงจะเรียกว่ามีแรงดันเลือดสูง ?

การจะบอกว่าคนใดมีแรงดันเลือดสูงนั้น นอกจากค่าของแรงดันเลือดที่วัดได้แล้ว ยังต้องคำนึงถึงเพศ อายุ เชื้อชาติ และสภาพของร่างกายในขณะที่ทำการวัดนั้น พร้อมทั้งอาการต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้นมาด้วย ถ้าหากว่าวัดได้เศษเกินกว่า ๑๔๐ มม. ปรอท. ขึ้นไป ก็ควรคิดว่ามีแรงดันสูงได้ ถ้ายิ่งสูงมากก็ยิ่งไม่มีปัญหานัก สำหรับส่วนที่วัดได้นั้น ก็มีความสำคัญด้วย ถ้าวัดได้เกินกว่า ๙๐ มม.ปรอท.ขึ้นไป ก็อาจถือว่าแรงดันสูงได้ นั่นคือ ถ้าวัดได้เกินกว่า ๑๔๐/๙๐ มม.ปรอท. ไม่ว่าเศษหรือส่วนก็ตาม อาจถือได้ว่าผู้นั้นมีแรงดันเลือดสูง แต่ก็จะต้องพิจารณาจากอาการและการตรวจซ้ำ ๆ อีกต่อไปด้วย

แรงดันเลือดสูงไม่ใช่โรค

เมื่อพูดถึงว่า คนมีแรงดันเลือดสูง ขอให้เข้าใจว่าแรงดันเลือดสูงนั้นไม่ใช่โรค เป็นแต่เพียงการแสดงถึงว่าคนๆนั้นมีแรงดันเลือดสูงเกินกว่าปรกติ อย่างไรก็ดี การที่มีแรงดันเลือดสูงจะต้องมีสาเหตุคือมีโรคที่ทำให้แรงดันเลือดสูงขึ้น ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น ๒ พวก คือ

๑. พวกที่ทราบต้นเหตุแน่นอน ได้แก่โรคหัวใจ, โรคไต, โรคของต่อมเอ็นโดไครน์ต่าง ๆ เช่นโรคต่อมบีจูอิตารี, ต่อมธัยรอยด์, ต่อมหมวกไต, โรคครรภ์เป็นพิษ ฯลฯ

๒. พวกที่ไม่ทราบต้นเหตุแน่นอน พบได้บ่อยถึง ๔ ใน ๕ ราย ฉะนั้นเวลาที่พูดถึงเรื่องแรงดันเลือดสูงโดยทั่วไปแล้ว ก็หมายถึงผู้ป่วยในพวกที่สองนี้ซึ่งมักจะเป็นคนอ้วนและอยู่ในวัยสูงอายุ กับเป็นผู้ที่เคร่งเครียดในการงาน มี

งานที่ต้องอยู่ในความรับผิดชอบมาก ฉะนั้น ในปัจจุบันซึ่งอยู่ในภาวะที่ต้องตรากตรำทำงาน รายได้ฝืดเคือง ต้องมีการแข่งขันกัน ที่เรียกว่ามีความเครียดจึงเป็นเหตุให้พบแรงดันเลือดสูงเพิ่มขึ้นมากกว่าในสมัยก่อน ๆ มาก

ผู้มีแรงดันเลือดสูงจะมีอาการอย่างไร ?

เมื่อเริ่มต้นเป็นนั้น บางคนไม่มีอาการอย่างใดเลย หรือมีก็น้อยมากจนไม่ได้สังเกตตนเอง ความเป็นอยู่ทุกอย่างปรกติตลอดมาหลาย ๆ ปี

ถ้ามีอาการก็จะมีได้เช่น ปวดศีรษะเป็นบางครั้งบางคราว มึนงง เลือดกำเดาออก มือเท้าเย็นชา หนัก ๆ มึน ๆ ศีรษะ เป็นต้น อาการปวดศีรษะนั้นเป็นอาการที่พบบ่อยที่สุด มักมีอาการปวดตอนค่ำ ๆ ปวดหนัก ๆ และเต้นตุ๊บ ๆ ที่ศีรษะส่วนมากบริเวณท้ายทอย หรือทางแถบซ้ายและขวาของศีรษะแม้จะใช้ยาแก้ปวดใด ๆ ก็ทุเลาอาการปวดได้ช้ามาก

อาการที่จะปรากฏชัดได้ก็ต่อเมื่อหัวใจซึ่งต้องทำงานหนักมานาน ๆ นั้นโตขึ้น และเกิดอาการหัวใจวาย โดยมีหอบ, เหนื่อยง่าย และบวม

แรงดันเลือดสูงสักเท่าใดจึงจะปรากฏอาการชัดเจน ?

ค่าของแรงดันเลือดสูงแค่ใดไม่มีความสัมพันธ์กับอาการนัก กล่าวคือถ้าหากมีอาการปรากฏชัดเจนทุกอย่างนั้น บางรายอาจมีแรงดันเลือดเพียง ๑๕๐/๙๐ มม. ปรอท. แต่บางคนอาจสูงถึง ๒๗๐/๑๔๐ มม. ปรอท. ก็ได้

ดังนั้นแรงดันเลือดสูงมาก ๆ อาจไม่ปรากฏอาการชัดเจน หรืออาการปรากฏชัดเจนแต่ค่าของแรงดันเลือดสูงเพียงเล็กน้อยก็ได้ นั่นคืออาการต่าง ๆ ที่ปรากฏนั้นย่อมมีความสำคัญกว่าค่าของแรงดันเลือดที่วัดได้ ทั้งนี้โดยที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับสมรรถภาพของหัวใจและความเหนียวหรือเปราะของหลอดเลือดด้วย

แรงดันเลือดสูงอาจมีโรคแทรกอย่างไรบ้าง ?

ผู้มีแรงดันเลือดสูง อาจมีชีวิตเป็นปรกติได้จนกระทั่งแก่ หรือถ้าหากจะเกิดโรคแทรกซ้อนขึ้นแล้วก็มักจะเกิดได้ดังนี้

๑. หัวใจวาย

๒. ไตอักเสบเรื้อรัง

๓. หลอดเลือดในสมองแตก

การปฏิบัติตนเมื่อมีแรงดันเลือดสูง

๑. พักผ่อนให้เต็มที่ทั้งทางกายและใจ

๒. ระงับอารมณ์ต่าง ๆ ที่ไม่ดี ได้แก่ โกรธ ตื่นเต้น วิตกกังวล หวาดระแวง ฯลฯ เสียให้หมดสิ้น

๓. งดเว้นสิ่งมึนเมาและสิ่งเสพติดทุกชนิด

๔. ระวังอย่าให้ท้องผูก

๕. อย่าออกกำลังมาก หรือทำงานหนักเกินไป

๖. ระวังเรื่องอาหาร อย่ารับประทานจุเกินไป โดยเฉพาะงดอาหารที่เค็มจัด

๗. ปรึกษาแพทย์อยู่เสมอ เพื่อให้แพทย์ตรวจ, แนะนำวิธีการปฏิบัติตน, แนะนำเรื่องการใช้ยาลดแรงดันเลือด และยาระงับ

เมื่อทราบว่าตนมีแรงดันเลือดสูง สิ่งที่สำคัญที่สุดคืออย่าได้ตื่นตกใจจนเกินไปนัก เพราะจะเป็นเหตุให้แรงดันเลือดสูงยิ่งขึ้น และความจริงแล้วไม่มีใครบอกได้เลยว่า แรงดันเลือดสูงแค่ไหนจึงจะเกิดผลร้ายขึ้นมาอย่างปัจจุบันทันด่วน

บางคนแรงดันเลือดสูงมาก ๆ ยังมีชีวิตอยู่ได้ตั้ง ๗๐ – ๘๐ ปีหรือมากกว่าก็มี ฉะนั้น พึงทำจิตใจให้เป็นปรกติ และปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามที่แพทย์แนะนำโดยเคร่งครัด พึงปฏิบัติตนให้มีความเป็นอยู่อย่างสบาย ๆ หมั่นรักษาศีลฟังธรรม ท่านจะมีชีวิตอยู่อย่างเป็นสุขได้นานที่สุดเหมือนเช่นคนอื่นทั้งหลาย

โรคเบาหวาน

๑. โรคเบาหวานคืออะไร ?

คือโรคที่ร่างกายไม่สามารถใช้น้ำตาลให้เป็นพลังงานได้ น้ำตาลจึงคั่งในเลือดแล้วถูกขับออกมาในปัสสาวะ

๒. น้ำตาลในเลือดคืออะไร ?

เครื่องยนต์จะทำงานได้ต้องอาศัยไฟฟ้าและน้ำมัน เช่นเดียวกันการดำรงชีวิตของเซลล์อาศัยอ๊อกซิเจ็นและกลูโค้ส กลูโค้สมีความสำคัญที่สุดในการเปลี่ยนให้เป็นพลังงานของร่างกาย ร่างกายจึงมีการควบคุมอย่างละเอียดเกี่ยวกับการผลิต การเก็บสะสม การใช้ และการขับถ่าย

น้ำตาลในเลือดคือกลูโค้ส ซึ่งในคนปรกติตอนก่อนอาหารเช้าจะมีอยู่ ๘๐—๑๐๐ มก. ต่อเลือด ๑๐๐ ล. ซม. ทั้งนี้ โดยที่ร่างกายพยายามรักษาไว้ให้อยู่ในระดับนี้เสมอ เมื่อมีการเพิ่มของน้ำตาลในเลือด เช่นภายหลังรับประทานอาหาร ร่างกายก็จะรีบเปลี่ยนให้เป็นกลัยโคเจ็นและไขมัน (โดยฮอร์โมนอินสุลิน) ในภาวะที่ตรงกันข้ามคือเมื่อน้ำตาลในเลือดเริ่มลดต่ำลง เช่นการขาดอาหารหรือการออกกำลังกาย ร่างกายก็จะสลายกลัยโคเจ็นในตับ (โดยฮอร์โมนแอดเรนะลีนและกลูคากอน) กับเปลี่ยนโปรทีนและไขมัน (โดยโกร๊ธฮอร์โมนและคอร์ติโซน) ให้เป็นกลูโค้ส จึงช่วยให้ระดับน้ำตาลในเลือดคงที่อยู่ตลอดเวลา ภายใต้การควบคุมของฮอร์โมนดังกล่าว

๓. สาเหตุของโรคเบาหวาน

สาเหตุสำคัญของโรคนี้คือการขาดฮอร์โมนอินสุลิน ซึ่งอาจเป็นมาแต่กำเนิด คือเบต้าเซลล์ในตับอ่อนมีน้อยไป หรือเนื่องจากเหตุเสริมต่าง ๆ ที่ทำให้มีการใช้น้ำตาลมากอยู่นาน ๆ เป็นเหตุให้เบต้าเซลล์จำต้องทำงานหนัก เมื่อนาน ๆ เข้าเซลล์นี้ก็จะทนไม่ไหว เกิดการเสื่อมสมรรถภาพและตาย ดังที่พบบ่อย ๆ ในโรคอ้วน ในการตั้งครรภ์ และในรายที่เป็นโรคติดเชื้อต่าง ๆ

๔. คนเป็นโรคเบาหวานมีมากน้อยแค่ไหน ?

เท่าที่หลายประเทศได้ทำการสำรวจแล้ว พบว่ามีคนเป็นโรคเบาหวาน ๑–๓ % หรือประมาณว่าทั่วโลกจะมีคนเป็นโรคเบาหวานอย่างน้อย ๖๐ ล้านคน และครึ่งหนึ่งของคนที่เป็นโรคนี้ไม่รู้ว่าตัวเป็น นอกจากนี้ได้คำนวณว่าปีหนึ่ง ๆ จะมีผู้ป่วยเพิ่มขึ้นกว่า ๑ ล้านคน โรคนี้แปลกกว่าโรคอื่นก็คือเป็นโรคของคนที่กินดีอยู่ดีเกินไป (อ้วน) จึงไม่น่าประหลาดใจว่า คนสำคัญ ๆ ของโลกจำนวนมากเป็นโรคเบาหวาน

๕. สถิติอายุและเพศเมื่อเริ่มเป็นโรคเบาหวาน

อายุ	๐ — ๒๐ ปี พบ ๑ รายต่อพลเมือง	๒,๐๐๐
	๒๐ — ๔๐ ปี ,,	๑,๐๐๐
	๔๐ — ๕๐ ปี ,,	๒๐๐
	๕๐ — ๖๐ ปี ,,	๑๐๐
	๖๐ — ๗๐ ปี ,,	๕๐

แสดงว่าโรคนี้พบได้บ่อยในผู้ใหญ่ เกี่ยวกับเรื่องเพศพบว่า ๒ ใน ๓ ของผู้ป่วยเป็นผู้หญิง แต่ภายในอายุ ๒๕ ปีแรก สถิติไม่แตกต่างกันระหว่างหญิง

กับชาย แต่หลังจากนี้ผู้หญิงจะมีโอกาสเป็นง่ายกว่า และปรากฏว่าระหว่างอายุ ๔๕–๖๔ ปี ผู้หญิงจะเป็นโรคนี้ได้ง่ายกว่าผู้ชายถึง ๒ เท่า

๖. จำนวนผู้ป่วยด้วยโรคเบาหวานเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เพราะ

๑. โรคนี้เป็นกรรมพันธุ์
๒. คนอายุยืนขึ้น และโรคนี้มักเป็นกับคนอายุเกิน ๔๐ ปีขึ้นไป
๓. ผู้ป่วยด้วยโรคเบาหวานสมัยนี้อายุยืนยาวกว่าสมัยก่อน การค้นพบอินสุลินมาก
๔ การกินอยู่ดีขึ้นและคนออกแรงน้อยลง เป็นเหตุให้อ้วนและเป็นเบาหวานง่าย
๕. เพราะการเอาใจใส่ในการวิเคราะห์ จึงพบโรคเบาหวานที่เพิ่งเริ่มเป็น หรือเป็นอย่างอ่อน ๆ มากขึ้น

๗. กรรมพันธุ์

จากสถิติปรากฏว่า ถ้ามีญาติพี่น้องเป็นโรคเบาหวาน โอกาสที่จะเกิดเป็นโรคนี้มีมากกว่าคนธรรมดาถึง ๕ เท่า

๘. โรคอ้วน

เป็นสาเหตุสำคัญยิ่งของโรคเบาหวาน โดยที่โรคนี้พบ ๘ % ในคนผอม ๑๕ % ในคนปรกติ และ ๗๗ % ในคนอ้วน

โรคอ้วนนอกจากเป็นโรคเบาหวานง่ายแล้ว ยังตายง่ายอีกด้วย โดยที่พบว่า ถ้าอ้วน ๕–๑๔ % ตายง่าย ๑.๕ – ๒ เท่า
๑๕–๒๕ % ตายง่าย ๓.๒ – ๔ เท่า
๒๕ % + ตายง่าย ๘.๓ –๑๑ เท่า

เพราะฉะนั้นอย่าปล่อยตัวให้อ้วน โดยอย่าเป็นคนตะกละกิน โดยเฉพาะคืออาหารไขมันและน้ำตาล

๙. ลักษณะที่บ่งและอาการสำคัญ ๆ ของโรคเบาหวาน

๑. มดตอมปัสสาวะ
๒. ปัสสาวะบ่อยและมาก
๓. กระหายน้ำและหิวบ่อย
๔. กินจุแต่ผอมลง (เมื่อเริ่มป่วยมักจะอ้วน)
๕. น้ำหนักลดและอ่อนเพลียอย่างมาก
๖. เป็นแผลหรือฝีง่าย และรักษาหายยาก
๗. คันตามผิวหนัง โดยเฉพาะตามบริเวณอวัยวะสืบพันธุ์
๘. ปวดเจ็บตามกล้ามเนื้อ ชาตามมือและเท้า และหมดความรู้สึกในทางเพศ
๙. ตามัว พร่า และต้องเปลี่ยนแว่นตาบ่อย ๆ
๑๐. บุตรมักน้ำหนักเกิน ๔,๑๐๐ กรัม (๙ ปอนด์)

๑๐. ผลของโรคเบาหวานต่อการตั้งครรภ์

โรคเบาหวานเป็นสาเหตุสำคัญของการแท้งได้ถึง ๔๐—๕๐ % ในรายที่ไม่ได้รับการรักษาที่ดี แต่แม้จะทราบล่วงหน้าและพยายามรักษาอย่างดีแล้ว อัตราตายของทารกก็ยังสูง ๑๕—๒๐ %

นอกจากนี้ปรากฏว่าถ้าเด็กไม่ตาย เมื่อคลอดน้ำหนักจะมากกว่าเด็กธรรมดามาก จึงมักจะต้องช่วยให้คลอดก่อนกำหนด

๑๑. ผลการตั้งครรภ์ต่อโรคเบาหวาน

การตั้งครรภ์เป็นสาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดเป็นโรคเบาหวานขึ้นได้ เนื่องจากเมตะบอลิสม์ของร่างกายเพิ่มขึ้นมาก ฉะนั้นจึงพบได้บ่อย ๆ (๑:๓๐๐) และในผู้ที่เป็นโรคเบาหวานอยู่ก่อนแล้ว เมื่อตั้งครรภ์ โรคแทรกซ้อนต่าง ๆ มักจะเกิดขึ้นโดยง่าย

๑๒. การปฏิบัติตนของผู้ป่วย

มีหลักสำคัญ ๓ ประการที่ต้องระลึกถึงอยู่เสมอ คือ

๑. อาหาร

๒. การออกกำลังกาย

๓. ยา

๑๓. สาเหตุแห่งการตายในโรคเบาหวาน

ในสมัยก่อนการค้นพบอินสุลิน (พ.ศ. ๒๔๖๔) ผู้ป่วยจะมีอายุยืนยาวภายหลังที่เริ่มป่วยประมาณ ๑๐ ปี และมักจะตายด้วยภาวะกรดมากจนถึงกับหมดสติ (๖๔ %) และวัณโรค (๕๐ %) แต่ในสมัยปัจจุบันนี้ ถ้าพบผู้ป่วยในระยะแรก ๆ และได้รับการรักษาที่ถูกต้อง จะมีอายุยืนยาวเช่นคนปรกติ และสามารถประกอบกิจการงานได้เช่นคนดี ๆ แต่ถ้าหากพบในระยะหลัง หรือได้รับการรักษาไม่ดี มักจะตายด้วยโรคของหลอดเลือดและหัวใจ (๗๕ %)

๑๔. การป้องกันโรคเบาหวานเป็นเรื่องสำคัญที่สุด โดย

๑. รู้จักกินอาหาร อย่าปล่อยตัวให้อ้วน เพราะ ๘๐—๙๐ % ของผู้ป่วยมักอ้วนก่อนเป็นโรคนี้

๒. ต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ เมื่อพ่อแม่หรือญาติพี่น้องเป็นโรคเบาหวาน เพราะเป็นกรรมพันธุ์

๓. ต้องระมัดระวังเมื่อย่างสู่วัยรุ่น ในระยะตั้งครรภ์ ระยะหมดประจำเดือน และเมื่อมีโรคติดเชื้อต่าง ๆ

๔. ต้องระมัดระวังเมื่ออายุเกิน ๔๐ ปี และโดยเฉพาะสตรีเพศ

๕. การวิเคราะห์โรคนี้ได้แต่เนิ่น ๆ จะช่วยควบคุมและรักษาให้หายได้ง่าย

๑๕. ปัญหาสำหรับโรคเบาหวาน

หน้าที่ของแพทย์นอกจาก

๑. รักษาและควบคุมมิให้โรคลุกลามในรายที่เป็นแล้ว
๒. ยังมีหน้าที่ต้องสำรวจสุขภาพของประชาชนทั่วไปเพื่อหารายที่เริ่มเป็นหรือที่เป็นแล้วแต่ยังไม่ทราบ และ
๓. ให้ความรู้กับประชาชนในเรื่องนี้ เพื่อจะได้รู้จักป้องกันและคอยหมั่นตรวจตราอยู่เสมอ

โดยที่ยังมีคนเป็นโรคเบาหวานโดยไม่รู้ตัวอีกจำนวนมากและเริ่มเป็นใหม่ก็มีจำนวนไม่น้อย ทั้งการตรวจก็ง่ายและไม่หมดเปลือง ประโยชน์ของการตรวจเลือดและปัสสาวะทุก ๆ ๑ – ๒ ปี จึงเป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติอย่างยิ่ง เพราะเมื่อตรวจพบได้แต่เนิ่น ๆ ก็จะสามารถควบคุมมิให้โรคดำเนินต่อไป ได้ง่าย และท้ายที่สุดสมควรจะได้จัดตั้งสมาคมโรคเบาหวานขึ้นในเมืองไทย เพื่อจะได้มีการสังสรรค์กันบ่อย ๆ ระหว่างแพทย์ ผู้ป่วย และประชาชนทั่วไป รวมทั้งจะได้ช่วยกันณรงค์โรคเบาหวานให้ลดน้อยลงไปด้วย

โรคหัวใจ

เมื่อ ๒—๓ วันมานี้ คุณ บุญชอบ พึ่กปลาด ได้มาขอร้องให้ข้าพเจ้าเขียนเรื่องสั้น ๆ เกี่ยวกับโรคหัวใจ เพื่อจะเอาไปลงพิมพ์ในหนังสืองาน พระราชทานเพลิงศพ คุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ ข้าพเจ้าเห็นเป็นโอกาสเหมาะที่จะอธิบายเรื่องเกี่ยวกับโรคหัวใจ ให้ท่านผู้อ่านเข้าใจ เพราะข้าพเจ้าเคยได้รับคำถามเกี่ยวกับโรคนี้บ่อย ๆ ครั้ง จากเพื่อนฝูง และคนไข้ ซึ่งถ้าจะอธิบายแล้วก็กินเวลานานมาก และโอกาสที่จะอธิบายก็ไม่ค่อยมี

โรคหัวใจส่วนใหญ่แบ่งออกเป็น ๒ ชนิดใหญ่ ๆ คือ

(๑) โรคหัวใจที่เป็นมาแต่กำเหนิด

(๒) โรคหัวใจที่เป็นหลังคลอดแล้ว

๑. โรคหัวใจที่เป็นมาแต่กำเหนิดนี้ หมายถึง หัวใจของเด็กไม่สมประกอบมาตั้งแต่ก่อนคลอดจากครรภ์มารดา การเจริญเติบโตของหัวใจไม่ครบบริบูรณ์อาจจะเป็นลิ้นหัวใจ หรือผนังกั้นระหว่างห้องหัวใจก็ได้ เพราะฉะนั้นเมื่อเด็กคลอดออกมาก็พบว่า เป็นโรคหัวใจทันที อาการที่สำคัญของเด็กพวกนี้ก็คือ ขณะที่เด็กร้องมักจะมีหน้าเขียว, ปากเขียว ยิ่งโตขึ้นอาการหน้าเขียวจะยิ่งเห็นชัดมากขึ้น แต่ในบางรายอาจจะไม่มีอาการหน้าเขียวเลยก็ได้ นอกจากนี้อาการที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ เด็กยิ่งอายุมากขึ้น หัวใจก็จะใหญ่มากกว่าธรรมดา และมีอาการเหนื่อยง่าย เวลาวิ่งเล่นจะเล่นสู้เพื่อน ๆ ไม่ได้ การเจริญ

เติบโตของเด็กในบางรายก็ไม่ค่อยจะดี คือมีขนาดเล็กกว่าเด็กธรรมดาในอายุเท่า ๆ กัน

๒. โรคหัวใจที่เป็นหลังคลอดแล้ว อันนี้หมายถึงเมื่อคลอดออกมาหัวใจเจริญเติบโตสมบูรณ์ดี เหมือนคนปรกติทุกอย่าง แต่มาเกิดโรคในภายหลังทำให้หัวใจพิการไป โรคพวกนี้ได้แก่

ก. โรครูมาติก อันนี้มักเป็นแต่อายุน้อยจนถึงอายุไม่เกิน ๒๐ ปี แต่ถ้าเป็นที่ลิ้นหัวใจแล้วจะเป็นไปจนตลอดชีวิต

ข. โรค ซิฟิลิส ที่เป็นนาน ๆ ก็อาจทำให้ลิ้นหัวใจเสียไป

ค. โรคหลอดเลือดที่ไปเลี้ยงหัวใจอุดตัน โรคนี้พบในคนอายุมากกว่า ๔๐ ปีขึ้นไป สาเหตุของโรคนี้ยังไม่มีใครรู้แน่นอน รู้แต่ว่าเมื่ออายุมากเข้า หลอดเลือดที่ไปเลี้ยงหัวใจจะแข็ง และผนังด้านในของหลอดเลือดจะขรุขระมาก รูของหลอดเลือดตีบลง ทำให้เลือดไปเลี้ยงหัวใจไม่สะดวก เป็นเช่นนี้นาน ๆ เข้า ก็จะเกิดการอุดตันขึ้น พวกนี้อาการของโรคจะมีแปลกออกไปคือ เริ่มแรกเมื่อเลือดไปเลี้ยงหัวใจน้อยลงจะมีอาการเจ็บหน้าอกเป็นพัก ๆ ทีแรกก็เป็นน้อย ๑—๒ นาทีก็หายไปและต่อไปก็จะเป็นมากขึ้นและเจ็บนานเข้า จนกระทั่งเจ็บเป็นชั่วโมงก็มี ถ้ามีการอุดตันเกิดขึ้น อาการเจ็บก็ยิ่งนานเข้า จนสุดท้าย ผู้ป่วยอาจจะมีอาการช้อค และตายไปในทันที ทันใด โดยไม่รู้ตัวก็ได้

ง. โรคความดันโลหิตสูง โรคนี้เมื่อเป็นอยู่นาน ๆ เข้า หัวใจก็มักจะโตขึ้น และสุดท้าย ก็จะทำให้เกิดหัวใจวาย

จ. โรคอื่น ๆ ยังมีโรคอื่นอีกหลายอย่างที่ในระยะหลังจะมีโรคหัวใจเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ เช่น โรคเบาหวาน, โรคโลหิตจาง, โรคเยื่อหุ้มหัวใจอักเสบ เป็นต้น ซึ่งข้าพเจ้าจะไม่อธิบายมากในที่นี้ เพราะเนื้อที่จำกัด

อาการของโรคหัวใจ

โรคหัวใจเกือบทุกโรค ในระยะแรกมักจะไม่แสดงอาการมาก แต่เมื่อหัวใจโตมากขึ้นและการทำงานของหัวใจอ่อนลง ก็จะทำให้เกิดอาการหัวใจวายขึ้น ซึ่งเป็นอาการขั้นสุดท้ายของผู้ป่วยทุกคนที่เป็นโรคหัวใจ อาการสำคัญก็คือ เหนื่อยหอบ, นอนราบไม่ได้, ไอ มักเป็นในเวลากลางคืน ต้องลุกขึ้นมานั่งหอบสักพักจึงจะนอนได้ ในบางรายจะมีอาการบวมเป็นอาการสำคัญ พวกนี้จะเริ่มบวมที่เท้าก่อน ต่อไปบวมมากขึ้น ลามไปถึงท้อง และบวมหน้าตามมาในระยะหลัง ในบางรายที่เป็นมากก็อาจจะบวมทั้งขา และหอบเหนื่อยรวมกันด้วย อาการไอถ้ามีขณะที่หอบมาก ไอมีเสมหะสีขาว เป็นฟอง ในบางโรคอาจจะมีไอเลือดออกมาได้ ที่บางครั้งเข้าใจผิดคิดว่าเป็นโรคปอดอักเสบ

อาการหน้าเขียวมักจะเป็นในระยะหลัง ๆ ของโรค

การรักษาโรคหัวใจ :—

ข้าพเจ้าคิดว่า จะขอตัวไม่อธิบายการรักษา เพราะเป็นเรื่องยุ่งยาก แต่ละโรคก็มีการรักษาแตกต่างออกไป เช่นบางรายต้องรักษาทางยา บางรายก็ต้องทำผ่าตัด บางรายผ่าตัดแล้วก็กลับมารักษาทางยาต่อไปอีก แต่ผมขอแนะนำว่าการรักษาโรคหัวใจนี้เป็นการรักษาที่เรื้อรังมาก คือ มักจะไม่ค่อยมีการหายโดย

เด็ดขาด (ยกเว้นการผ่าตัดในบางราย) ฉะนั้นคนไข้มักจะต้องติดต่อกับแพทย์อยู่เรื่อย ๆ และรับประทานยาอยู่เสมอ การขาดยาจะทำให้โรคกำเริบมาก การรับประทานยามากไปเพื่อให้หายเร็ว ๆ ก็เป็นโทษทำให้โรคหัวใจกำเริบได้ ผู้ป่วยโรคหัวใจควรจะติดต่ออยู่กับแพทย์อย่างใกล้ชิด และควรเชื่อฟังคำสั่งแพทย์อยู่เสมอจึงจะได้ประโยชน์จากการรักษา

นายแพทย์ โชติบูรณ์ บูรณเวช

วันเสาร์ที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๑๓ เวลา ๒๑.๔๕ น.

เป็นวันที่แสนจะทารุณโหดร้ายต่อชีวิตของข้าพเจ้า ซึ่งไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่าจะประสบวันเช่นนี้อย่างกะทันหัน ข้าพเจ้าเกลียดวันและเวลาดังกล่าว ทำไมหนอถ้าไม่มีวันเสาร์ที่ ๑ สิงหาคม เวลา ๒๑.๔๕ น. ข้าพเจ้าก็คงจะไม่ต้องเจอกับเหตุการณ์อันสุดแสนจะพรรณา นับแต่เวลา ๑๖.๔๕ น. ของวันเสาร์ที่ ๑ สิงหาคม ที่พ่อเริ่มเจ็บหน้าอก ส่วนมากพ่อเริ่มเจ็บหน้าอกเป็นประจำอาทิเช่นอาบน้ำ ตื่นเต้น ตกใจ ดีใจ พออมยา ๑ เม็ดก็จะค่อยยังชั่วและหายทันที แต่ในวันนั้นตอนตี ๔ พ่อเจ็บ ตอนเช้าอาบน้ำก็เจ็บ ตอนบ่ายหลังทานอาหารกลางวันแล้วก็เจ็บอีก มิใช่ว่าไม่เคยเจ็บแบบนี้ พ่อเคยเจ็บและอมยาติด ๆ กันถึง ๕—๖ ครั้ง เมื่อสมัยครั้งอยู่ที่จังหวัดตรังเป็นแล้วก็หายเอง หลังอาหารกลางวันมื้อนี้พ่อเจ็บและได้ให้นอนพักผ่อนหลับไปได้พักตื่นขึ้นมาก็ค่อยยังชั่วนั่งคุยกันเป็นปกติหน้าเฉลียงหน้าบ้าน เป็นความสุขของข้าพเจ้าเป็นวันสุดท้ายที่คุยกันกับพ่อ และพ่อก็สบายใจ พอใจทุกสิ่งทุกอย่าง เหมือนลางลิขิต เพราะเมื่อตอนเช้าข้าพเจ้ายังบอกกับพ่อว่าวันนี้แหละจะได้เก็บของให้เรียบร้อย ของที่ยังไม่ได้เก็บเป็นเอกสารเฉพาะตู้เสื้อผ้าของพ่อตู้เดียวจริง ๆ ทั้งนี้เหมือนกับว่าข้าพเจ้าต้องเก็บของจนหมดบ้านเดินทางพาพ่อเข้ากรุงเทพ ฯ จริง ๆ อยากจะให้เหตุการณ์ที่ผ่านมาเป็นความฝันก็เป็นไม่ได้ถ้าคิดว่าเป็นความจริงข้าพเจ้าอยากจะ — — — หากไม่คิดว่ามีลูกเป็นห่วงอยู่ข้างหน้าข้าพเจ้าคงจะปล่อยให้อารมณ์เพ้อไปตามเรื่องก็คงจะระงับจิตใจไม่ได้แน่ ตั้งแต่พ่อเริ่มเจ็บหน้าอกเมื่อเวลา ๑๖.๔๕ น. ข้าพเจ้าเห็นหน้าพ่อซีดผิดปกติก็ได้รีบเชิญนายแพทย์ ผ.อ.ก. โรงพยาบาลชุมพร ทันที และท่านก็กรุณามาให้ทันทีพร้อมทั้งรอง ผ.อ.ก. ท่านทั้งสองก็ได้อยู่ด้วยตลอดเวลาตั้งแต่ ๑๗.๐๐ น. พ่อก็มีอาการดีขึ้นและเลวลงเป็นพัก ๆ ตัวข้าพเจ้าเองกระสับกระส่าย

กระวนกระวายทำอะไรไม่ถูกเลย บางขณะพ่ออาการดี ขณะหนึ่งของสติข้าพเจ้าขณะนั้นก็คิดว่าพ่อต้องไม่เป็นอะไรมาก แต่พอชีพจรเต้นไม่เป็นระยะเท่ากับตัวเองตกจากเขาที่สูง ส่วนตัวพ่อเองเหมือนคนนอนหลับเพราะหมอให้ยาระงับปวด จนกระทั่งเวลา ๒๑.๔๕ น. หัวใจพ่อหยุดเต้นสมองข้าพเจ้าก็ไม่ยอมทำงานเหมือนเครื่องจักรที่ส่วนประกอบพังยับเยินไม่อาจจะหามาซ่อมแซมแทนได้เหมือนเดิม แม้ว่าจะได้พยายามทุกวิถีทาง ทั้งนี้ เพราะความดีและความรักของพ่อเป็นเกลียวเชือกพันอยู่รอบกายข้าพเจ้าอย่างเหนียวแน่นเมื่อสายขาดตัวของข้าพเจ้าต้องกระเด็นกระทบกระเทือนอย่างบอบช้ำสุดแสนจะกล่าว ข้าพเจ้าเองทำอะไรไม่ถูกเลย พิธีการทุกอย่างที่ผ่านมาได้รับความอนุเคราะห์ช่วยเหลือจากท่านที่มีพระคุณหลายท่าน ซึ่งข้าพเจ้ามิอาจจะบรรยายชื่อของท่านหมด ณ ที่นี้ ได้แต่รำลึกถึงบุญคุณของท่านตลอดชั่วชีวิตข้าพเจ้า เพื่อดวงวิญญาณของคุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ ไปสู่สุขคติสัมปรายภพด้วยความสงบสุข จึงขออโหสิกรรม วจีกรรม กายกรรม มโนกรรมแด่ทุกท่าน ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงทุก ๆ ท่าน ที่มีเมตตาได้กรุณาให้เกียรติมาในงานคุณธรรมศักดิ์ อยู่สวัสดิ์ ในวาระต่าง ๆ กัน ซึ่งตั้งแต่รดน้ำ แสดงความเสียใจมาทางโทรเลขและมาเคารพศพ ซึ่งบางท่านต้องเดินทางจากต่างจังหวัด อีกทั้งมาส่งเพื่อเดินทางเข้ากรุงเทพ ฯ มาร่วมบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม ตลอดจนในการพระราชทานเพลิงวันนี้

หากมีสิ่งใดขาดตกบกพร่องหรือไม่เรียบร้อยด้วยประการใดก็ดี ขอได้โปรดประทานอภัยด้วย.

เจ้าภาพ

๒ ธ.ค. ๑๓

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ข่าวพาณิชย์ เชิงสะพานพระพุทธยอดฟ้า ฯ ฝั่งพระนคร
นายจรัส จตุรัส ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๓